

abece

ISSN 1301-0557 Yıl 41/Sayı 385 (Mart 2025)

ALTERNATİF EĞİTİM SAHTE BİR ALTERNATİFTİR

Ani Pérez Rueda

alternatifsizler

abece

Eğitim ve Ekin dergisi
(Üç ayda bir yayımlanır)

ISSN 1301-0557
Yıl 41 / Sayı 385 (Mart 2025)

EĞİT-DER Adına Sahibi
Tahsin Doğan

Yazı İşleri Müdürü
Filiz Savaşkan

Genel Yayın Yönetmeni
Ünal Özmen

Editör
Hatice Sönmez Kaya

Adres
Tuna Cad. 34/15 Yenişehir
Kızılay - Ankara

İletişim
Tlf.: 5364270306
abecedergisi@gmail.com
egitder@gmail.com
www.egitder.org.tr

Hesap Adı / No:
İş Bankası:
Eğitimciler Derneği
TR44 0006 4000 0014 2141 9912 88

Baskı
Ertem Basın Yayın Dağıtım Sanayi
Ticaret LTŞ - Ankara
Sertifika No: 48083

İçindekiler

Alternatif Eğitim Sahte Bir Alternatifir <i>Ani Pérez Rueda</i>	1
Teknolojik Çağda İnsanlık ve Güç İlişkilerinin Vardığı Nokta <i>İbrahim Ortaş</i>	11
Faşist Teokrasiler Çağında Çocuk Katliamı <i>Henry Giroux</i>	14
Sermaye ve Eğitim <i>Sami Aydoğan</i>	18
Thomas Hobbes'un Felsefi Görüşleri ve Eğitim Anlayışı <i>Ahmet Örak</i>	21
Eğitim Yılıının İlk Yarısının Hatırlattıkları: Çözüm Halkın Elinde... <i>Mustafa Demir</i>	29

ALTERNATİF EĞİTİM SAHTE BİR ALTERNATİFTİR¹

Ani Pérez Rueda²

Çeviri: Eda Ata Oflu

¹ Bu metin, Ocak 2023'te *Teoría de Educación* dergisinde yayımlandı. Dr. Ani Pérez Rueda ve dergi editörlüğünün izni ile *abece ve Eleştirel Pedagoji* dergisinde yayımlanmak üzere Türkçeye çevrilmiştir. Sayın Rueda ve Teori ve Eğitim dergisi editörlüğüne teşekkür ederiz. Makalenin İspanyolca aslına şu adresten erişilebilir: <https://revistas.usal.es/tres/index.php/1130-3743/article/view/31288>

Makaleye ilham olan etkinliğin erişim adresi: <https://revistas.usal.es/tres/index.php/1130-3743/dialogos>

² Dr. Madrid Özerk Üniversitesi

ÖZET

Bu makale, alternatif eğitimin politik bir eleştirisini sunmaktadır. Ana tez, alternatif eğitim'in özgürleştirici görünümüne rağmen, hatalı ilkelere dayandığı için karşı çıktığı şeyi yeniden ürettiği yönündedir. İlk olarak, alternatif eğitim, insan doğasının toplumsal ilişkilerden önce var olan iyi bir öz taşıdığı fikrine dayanır. İkinci olarak, bu düşünce, eğitimi, doğal olarak etki içeren diyalojik bir süreç olarak görmek yerine, herhangi bir yönlendirmede bulunmaksızın "eşlik etme" anlayışıyla değiştirmeye yol açar. Ancak bu yaklaşım, etkiden kaçındığını iddia etmesine rağmen, aslında nasıl bir etki yarattığını gizler. Alternatif eğitimin üçüncü hatası da buradan kaynaklanmaktadır: Yetişkinlerin ortadan kalkmasının ya da öğretmenlerin ve güçlerinin geri çekilmesinin daha uyumlu ya da özgür ilişkilerin ortaya çıkmasına yol açacağı inancı. Aksine, çocuğun bu sözde anti-otoriter terk edilişi, gerçekte onu kendi toplumsal belirlenimlerinin eline bırakmaktadır. Dördüncü olarak, makale, alternatif pedagojilere sinmiş olan romantizmi inceler. Bu romantizm, bireyin yüceltilmesi, doğaya dönüş vurgusu ve entelektüel karşıtlık gibi unsurlarla kendini gösterir. Beşinci olarak, alternatif pedagojilerin toplumsal dönüşümün itici gücü olduğu iddiası eleştirilir. Altıncı olarak, radikal temsilcilerin ütopyik yaklaşımlarının kapitalist sosyal yapılarla mücadeleyi terk etmelerine ve kapitalizmin dışında ideal projeler inşa etmeye yönelmelerine neden olduğu gösterilir. Yedinci olarak, çocukları mutlu olabilmeleri için sosyal çatışmadan izole ederek dünyayı değiştirme girişiminin altında yatan idealizmi ortaya koyulur. Son olarak makale, eleştiriye duyulan ihtiyacı savunarak ve devlet eğitiminin sosyal demokrat savunusunu yanlış alternatiflere karşı tek alternatif olarak kabul edenlerin hatasını açıklayarak sona ermektedir.

Anahtar Kelimeler: alternatif eğitim; yeni eğitim, geleneksel eğitim; toplumsal dönüşüm, eğitimin amaçları; eğitim politikası.

1. ALTERNATİF EĞİTİM SAHTE BİR ALTERNATİFTİR

Alternatif pedagojilere olan ilgim Erken Çocukluk Eğitimi alanında lisans eğitimi alırken başladı. O zamanlar alternatif eğitimde *patlama* henüz yaşanmamıştı, hala çok azınlık bir deneyimdi ve bu da kolayca daha alternatif görünmesini sağlıyordu. Dahası, bildiğim ilk alternatif okul, anarşistlerden oluşan ücretsiz bir okuldu ve o zamanlar işgal edilmiş bir sosyal merkezdeydi, bu yüzden ilk başta her şey gözümü kamaştırdı, bildiğim her şeyden radikal bir şekilde farklı yeni bir dünyaya girdiğimi hissettim. Ve o zamanlar politik eğitimim çok sınırlıydı, bu yüzden anarşizmle bu şekilde tanıştım.

Çok geçmeden, özellikle de alternatif okullar çoğalmaya başladığında, bazılarının, özellikle de yüksek ücretler talep eden ve herhangi bir toplumsal dönüşüm niyeti yokmuş gibi görünenleri şüpheli bulduğumu fark ettim. Diğer bir deyişle, alternatif pedagojiler bana *geniş anlamda* radikal bir şekilde özgürleştirici görünüyordu ve bu nedenle beni endişelendiren şey erişilebilir olmamaları, herkese açık olması gereken bir şeyi işe/ticarete dönüştüren insanlar olmasıydı.

Bu nedenle, o dönemde, bir araştırmacı olarak bu siyasi niyete sahip olan ve ekonomik açıdan erişilebilir olmak için muazzam çaba sarf eden aktivistler/militanlar tarafından yönetilen *iyi alternatif okullar* ile standart özel okullar olan, karşılanamaz ücretleri olan ve elitizmleriyle son derece rahat olan *kötü alternatif okullar* arasında ayırım yapmaya çalıştım. Bu 'iyi' alternatif okulları desteklemenin yanı sıra, devlet okullarında alternatif pedagojilerin uygulanmasını da desteklemenin gerekli olduğunu düşündüm.

Mesele şu ki, alternatif pedagojilerin varsayımlarını ve etkilerini daha derinlemesine araştırmak, alternatif eğitimin bir bütün olarak yanlış bir alternatif olduğunu, alternatif eğitimin bir bütün olarak aynı hatalı varsayımları paylaştığı ölçüde, tamamen başarısız olma-

sının hesabının sorulması gerektiğini, kurtarılabilecek hiçbir parçasının olmadığını fark etmemi sağladı. Kısacası benim anladığım, alternatif *eğitimin mücadeleye ettiğini iddia ettiği şeyi yeniden üretmekten suçlu olduğuydu.*

Bu elbette şu anda geleneksel eğitimi kısmen de olsa savunduğum anlamına gelmiyor. Bunu söylüyorum çünkü pedagojik önerimi muhafazakar olarak değerlendirenlerin olduğunun farkındayım. Açıkçası, eğer bu yorumlama mümkün olursa, özeleştiri yapmak ve kendileriyle anlaşmazlık içinde olduğumu düşündüğüm kişiler tarafından bu önerinin benimsenmesine neyin izin verdiğini gözden geçirmek bana düşer.

Yine de bazılarının yaptığı gibi, önerimin muhafazakar olduğunu öne sürmenin önyargılı/kendi kendine hizmet eden bir yorum olduğunu düşünüyorum çünkü birçok yerde ısrarla vurguladığım bir şey varsa, o da alternatif pedagojilere yönelik eleştirimin onların zaten var olana alternatif olmalarından değil, tam da *alternatif eğitim ile geleneksel eğitimin aynı madalyonun iki yüzü* olduğu gerçeğinden kaynaklandığıdır. Bu nedenle kitabımın başlığı *Sahte Alternatifler*, çünkü benim durumumda, onları reddetmeme neden olan şey, bu görünürdeki alternatiflerin gerçekte geleneksel yaklaşımla aynı olduğunun farkına varmam oldu.

2. ALTERNATİF PEDAGOJİLERİN ÖZCÜ YAKLAŞIMLARI

Öncelikle, alternatif eğitimi savunanlar, alternatif eğitimi bir bütün olarak eleştirmenin mümkün olmadığını, çünkü alternatif eğitim içinde çok farklı akımların (özgür, canlı, aktif, özgürlükçü, demokratik, Montessori, Waldorf, orman okulları, vb) bir arada var olduğunu, bu nedenle de en fazla bunlardan birini eleştirmenin amaçlanabileceğini söyleyeceklerdir. Bu çeşitliliğin söylendiği kadar geniş olduğundan zaten şüpheliyim (örneğin, özgür, canlı, aktif ve demokratik okullar çoğu zaman ayırt edilemez ve bunlardan birinin mi yoksa diğerinin mi adlandırılacağı daha çok bir kelimenin kulağa daha hoş gelip gelmediğiyle ilgili bir

sorudur), ancak dahası, bu yüzeysel çeşitliliğin ötesinde, gerçek şu ki, farklı alternatif deneyimler bazı temel varsayımları paylaşmaktadır.

2.1. *İnsan doğası üzerine*

Bunlardan ilki ve diğerlerine başlangıç noktası teşkil ettiği için en önemlisi, toplumsal ilişkilerden önce gelen bir öz ya da insan doğası olduğu ve bu doğuştan gelen özün nazik olduğu fikridir. Toplum ve onun kurumları ise tam tersine, monolitik olarak baskıcı olacaktır. Ya da başka bir deyişle, alternatif pedagojilerin savunucularına göre, insanlar iyi doğarlar ve toplum daha sonra onları bozar ya da saptırır, bu öze dışarıdan saldırır.

Bu da neden bu kadar çok anarşistin alternatif eğitime ilgi gösterdiğini ya da aktif olarak desteklediğini açıklamaktadır. İnsanların doğuştan gelen iyiliğinin savunulması anarşist düşüncenin temellerinden biridir ve bu nedenle liberter hareketin büyük bir kısmı siyasi faaliyetlerini doğuştan gelen iyilik ve iş birliği eğilimini yeniden tesis etmek için kapitalist toplumdaki ayrılma girişimine odaklanmıştır.

Bu durum, alternatif pedagojilerin ilgi alanları ve yetenekler konusundaki tutumlarında da açıkça görülmektedir. Bu pedagojiler, ilgilerin sosyal olarak dolayımlandırıldığını anlamak yerine, çocukların doğal ve doğuştan gelen ilgi ve yeteneklerle doğduğunu ve eğitimin amacının bunları keşfetmek ve ortaya çıkmalarına izin vermek olduğunu varsayar. Bu şekilde yaptıkları şey, her bireyin sosyal geçmişiyle ilgili olan ayrıcalıkları veya zorlukları kamufle etmektir (Palacios, 1984). Sınıf farklılıklarını tamamen bireysel farklılıklara dönüştürerek, sınıflı toplumu doğallaştırırlar.

Mesele şu ki, bu özcü duruş, eğitimin bu özün ortaya çıkmasını sağlamak için tasarlanmış bir süreç olarak algılanmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, parasız eğitim savunucuları için eğitim, doğuştan potansiyelde zaten mevcut olan ihtiyaçları, yetenekleri ve ilgileri ortaya çıkarmak olacaktır. Bu bir diyalog kurma meselesi değil, zaten içeride olanı dışarı çıkarmak için tüm etkiyi ortadan kaldırma meselesidir.

2.2. *'Eğitmekten' 'eşlik etmeye'*

Az önce *eğitmek* dedim ama gerçekte, bu perspektiften bakıldığında, genellikle *eğitmekten* değil, *eşlik* etmekten (sosyal ilişkilerden önce insan doğasının ortaya çıkmasına eşlik etmekten) söz edilir. Bu da öğretmenlerin kendilerini yönlendirici olmayan eşlikle sınırlamaları gerektiği anlamına gelir.

Ancak, yönlendirici olmamakla ilgili ilk sorun, bunun bir aldatmacayı gizleyen bir yaklaşım olmasıdır çünkü etkilememek imkansızdır, bu nedenle bunu yapmaktan vazgeçmek sadece bu etkinin ne anlamda ve ne şekilde uygulandığını gizlemeye yol açar. Michel Cornaton (1977, s. 147), tüm otoriteyi en başından ortadan kaldırmak istemenin genellikle otoriteyi kamufle etme tekniklerine yol açtığını belirtmiştir.

En bariz örnek olarak, bir alternatif okulda alanı ve materyalleri hazırlayanların zaten bunlara etki ediyor olmalarıdır. Bununla birlikte, etkilememenin nasıl imkansız olduğunu anlamak için çok açık bir örnek daha vardır: bir kişi başka bir kişiyle birlikte hiçbir şey yapmadan, sadece sessizce gözlemleyerek kalsa bile, bu zaten bir etkiye sahiptir. Her ne kadar yönlendirici olmayan eşlik büyük ölçüde sessiz gözlemden oluşsa da, bunun öğrencileri etkilemeyeceği varsayıldığından, paradoksal bir şekilde öğrenciler, müdahale etmesini bekledikleri ve etmeyen bir gözlemcinin sessizliği karşısında, kendi taraflarından yapılacak eleştirel bir müdahaleden daha fazla yargılandıklarını hissedebilirler.

2.3. *'Nezaket despotizmi'*

Bununla bağlantılı olarak, yönsüzlükle ilgili sorunlardan bir diğeri de öğretmenlerin öğrenciler üzerinde sahip olduğu gücü ortadan kaldırmayı amaçlaması, ancak bunu sadece görünmez hale getirmesi ve buna herhangi bir şekilde direnmeyi zorlaştırmasıdır. Komünist bir militan, Fransız pedagoğ ve Auschwitz'ten sağ kurtulan Snyders bunu nezaket despotizmi' olarak adlandırmıştır çünkü 'öğrenci başka bir kişinin iradesine teslim edilmiştir ve isyan etmeyi hayal bile edemez' (1978, s. 188).

Ama dahası, öğretmenin ortadan kalkması, - eğer mümkün olsaydı, ki değildir - birdenbire daha uyumlu ya da özgür ilişkiler getirmez. Yetişkinler geri çekilirse baskının sona ereceği doğru değildir. Aksini düşünmek, var olan tek mücadelenin ya da daha doğrusu öncelikli mücadelelerin nesiller arasında, yetişkinler ve çocuklar arasında gerçekleşenler olduğunu varsaymak olur. Sınıf mücadelesinin özgür okulun eşliğinde durduğunu söyleyen de Era Synders'ti. Çok sık kullandığım bir örnek var çünkü bana çok net geliyor: 1920'lerde öğretmenlerin başlangıç noktası olarak kurallar veya bir işleyiş biçimi oluşturmayı reddettiği anti-otoriter bir Alman okulunda birçok çatışma yaşanmaya başladı ve öğretmenler müdahale etmemeye ve sorunu öğrenci meclisinin ellerine bırakmaya karar verdi. Seçtikleri çözüm, 'polis yetkileriyle donatılmış ve okul disiplininden sorumlu kılınmış bir öğrenci komitesi' atamak oldu (Schmid, 1973, s. 30). Öğrencilerin yaptığı şey, bildikleri toplumsal düzeni yeniden üretmekti. Çünkü bu tür bir pedagojide öğretmenlerin geri çekilmesinin öğrencileri tüm etkilerden arındırması beklenir, ancak bu temelde imkansızdır. Yönlendirici olmayan öğretmenlerin yaptığı tek şey, keyfi olarak görmezden gelmeye karar verdikleri diğer etkilerin varlığına kendilerini kör etmektir. Dolayısıyla, kendiliğindenliğe saygı dedikleri şey, çocuğu çevrenin nesnel olarak uygulanan belirlenimine terk etmektir, yani anti-otoriterlik, otoriterlikten vazgeçmekle sonuçlanır ve bu anlamda, bu son derece muhafazakar bir pedagojidir.

2.4. Alternatif pedagojilerin romantizmi

Sonuç olarak, alternatif pedagojilerin benlik kültürleri, doğaya dönüş ısrarları ve anti-entelektüalizmleri ile alternatif pedagojilerin son derece romantik karakterine de işaret etmek gerekir. Çünkü çoğu yönlendirici olmayan ekolün değişmezlerinden biri, tüm öğrenmenin deneysel olması gerektiğini savunmalarıdır; bu da tüm öğrenmenin kişinin birinci şahısta deneyimlediği şeyden ve zaten özgür bir arzu olarak kabul edilen bir şeyi öğrenmeye yönelik bireysel ve spontane arzusundan baş-

laması gerektiği anlamına gelir. Birçok insana çok saygılı gelen bu yaklaşım, kolektif hafızamızdan ve geçmişte ürettiğimiz analiz ve araçlardan vazgeçmek anlamına geldiği için çok sorumsuzca bir yaklaşımdır. Bu konuda Cornaton (1977), yönsüzlükle birlikte 'işçilerin uzun mücadeleleri sonucunda ortaya çıkan gerçeğin ortadan kalktığını' (s. 185), çünkü sadece 'burada ve şimdi'nin 'yaşanmış' ya da 'hissedilmiş' olduğunu' (s. 181) söylemiştir.

Ve bunun çok ciddi bir sonucu vardır, o da bizi göreceliliğe ve şüpheciliğe mahkum etmesidir. Eğer yönsüzlük temelde herkesin kendine özgü bir doğrusu/hakikati olduğu, bir kişi için doğru olanın diğerleri için doğru olmadığı ya da şimdi ve burada doğru kabul edilenin başka bir zamanda ya da başka bir yerde doğru olmadığı fikrine dayanıyorsa, bu hiçbir şeyin kesin olmadığını ve her şeyin eşit derecede geçerli olduğunu, öğretilecek hiçbir şey olmadığını ve bir pozisyonun diğerinden daha iyi temellendirilip temellendirilmediğini tespit etmeye gerek olmadığını söylemekle aynı şeydir. Bu şekilde öğrenciler önyargılarının çemberine ve dolayısıyla konformizme ve muhafazakarlığa, dünyayı bildiğimiz şekliyle kabul etmeye itilirler.

2.5. Sosyal dönüşüm

Dolayısıyla alternatif eğitim vaat ettiklerini gerçekleştiremez ancak burada belirtmek gerekir ki bunu yapamayan sadece alternatif eğitim değildir. Her ne kadar bize sık sık eğitimin toplumsal değişimin motoru olduğu söylene de bu hem alternatif eğitim hem de geleneksel eğitim açısından yanlıştır. Açıklamak gerekirse, eğitimi bir bilinç uyanışı (ve bilinci de <kafamızın içinde> olacak bir şey olarak) olarak anlayanlar ve ardından devrimin zihinlerdeki bir değişimden kaynaklanacağını düşünenler var, ancak bu son derece idealist. Sosyal süreçler bu şekilde işlemez. Toplumsal varlığımız bilincimizin bir ürünü değildir; tam tersine, bilincimizi belirleyen toplumsal varlığımızdır. Dolayısıyla devrimin bilinç devriminden geleceğini söylemenin hiçbir anlamı yoktur. Dünyayı devrimci anlamda gerçekten

değiştirebilecek tek eğitim, sömürülen sınıfın öz-örgütlenmesinin bir parçası olarak ortaya çıkan eğitimidir.

Öte yandan, eğitimden bahsettiğimizde eğitim alanlarına ya da daha spesifik olarak okula atıfta bulunduğumuz şekilde de yorumlanabilir. Bu durumda, toplumu dönüştürenin okul olduğunu söylemenin sorunu, okulu toplumun dışına, ayrı bir alan olarak yerleştirmek olacaktır. Okulu dünyanın dışına çıkarıp dünyayı da beraberinde sürüklemiş oluruz ki bunun hiçbir anlamı yoktur. Aksine, eğitim olguları daha geniş toplumsal süreçler tarafından belirlenir ve bu nedenle ancak toplumlarımızın genel ilerlemesiyle ilişkili olarak anlaşılabilir. Örneğin, eğitim sistemindeki mevcut dönüşümler, kapitalist kriz bağlamı anlaşılmadan anlaşılabilir.

Bu elbette okulların dönüştürülmesine gerek olmadığı anlamına gelmiyor. Sadece eğitim alanındaki mücadeleye güvenirse ya da tüm eğitim mücadelesini terk edersek de başarısız oluruz. Dolayısıyla, okulu -ve sadece okulu dönüştürmenin devrimci olanaklarına aşırı güvenmemeliyiz ama aynı zamanda toplumun geri kalanındaki değişimleri beklerken bu dönüşümü erteleyemeyiz (Palacios, 1984, s. 348-349).

2.6. Ütopyacılık

Toplumu dönüştürme niyetinde olan, hatta devrimci niyetleri olan alternatif okullar söz konusu olduğunda sorun, siyasi önerilerinin bu anlamda iktidarsız olmasıdır. Nedenini açıklamak için biraz duralım. Alternatif eğitim savunucularının çoğu, özellikle de daha radikal görünenler *ütopyacıdır*. Ve ütopyacılar için, elimizdeki en güçlü siyasi eylem biçimi kapitalist toplumsal formlara (eğitim alanında hem devlet hem de özel okullar ve üniversiteler, akademiler, vb.) karşı savaşmak değil, bu toplumsal formları kendi haline bırakmak ve kendimizi bunların dışında ideal projeler inşa etmeye adanmaktır. Dolayısıyla ütopyacılar kamusal eğitimi terk ederler çünkü yanlış bir şekilde kapitalist toplumsal formların yekpare

bir şekilde baskıcı olduğuna, bu formlarda sermayenin üstesinden gelme imkânı bulunmadığına, dolayısıyla kapitalizmi sona erdirmemizi sağlayacak tek seçeneğin bu formların dışına çıkmak, 'sistemden çıkmak' olduğuna inanırlar. Bu nedenle kapitalizmi terk etmenin mümkün olduğunu, sistemin dışında, sermayenin dışında, özgürlük adaları inşa edebileceğimiz bir yer olduğunu varsayarlar.

Dolayısıyla ütopyacılar için kapitalizmin üstesinden gelmenin yolu, sermayenin müdahalesine kapalı, dışarıdan her zaman tehdit edici olan daha fazla özgürlük adası (daha fazla gecekondulaşmış sosyal merkez, daha fazla özgür okul, daha fazla topluluk bahçesi, vb) inşa etmektir; ta ki temelde herkes sisteme sırtını dönene ve kapitalizm bitene kadar. Açıkçası, çoğu ütopyacı bunu açıkça bu şekilde düşünmez çünkü bu çok üstünkörü olurdu. Bu yüzden bunu biraz daha sofistike bir şekilde, özyönetim yoluyla hayal ettiğimiz dünyaları inşa edebileceğimiz ve bu özgürlük alanlarından sisteme dışarıdan, oldukça spontane bir şekilde saldırabileceğimiz gibi argümanlarla sunarlar. Bununla birlikte, kapitalizmin sadece onu terk ederek çökeceğine gerçekten inanmalarını (sanki bu mümkünmüş gibi) önemli değildir çünkü bunu söylemeler bile, pratikleri ve stratejileri temelde bunu varsaymaktadır.

2.7. Mutluluk üzerine

Alternatif eğitim savunucularının birçoğu, bir avuç çocuğu geleneksel/ana akım okuldan alıp onları sosyal çatışmalardan koruyan bir balonun içinde tutmaya çalışarak "sistemi dışarıdan değiştirmeye" katkıda bulduklarına inanmaktadır. Bunun çocukları mutlu edeceğini ve mutlu çocukların da bir gün dünyayı değiştirecek çocuklar olacağını iddia ediyorlar. Bu konuda çok şey söylenebilir, ancak ben sadece iki temel konuya odaklanacağım.

İlk olarak, ayrıcalıklı bir azınlığın bireysel kurtuluşu için bir alan olarak tasarlanan alternatif okullar gibi eğitimde yenilik için bazı adalar yaratmalarına izin verildiği sürece, konularının aslında dünyayı olduğu gibi kabul etme-

ye yol açmasıdır. Bu anlamda tipik bir örnek, kuruluşundan bu yana öğrencilerinin sığındığı ve kendilerini dünyanın geri kalanından izole ettiği küçük bir alternatif toplum olarak işlev gören Summerhill'dir.

İkinci mesele, bu görüşü savunanların mutlu insanların başkaları için iyilik yaptığını (ve mutsuz kişilerin kötülük yaptığını) varsaymalarıdır. Bu durum Summerhill'in kurucusu A. S. Neill'in şu sözlerinde çok açık bir şekilde görülmektedir:

Hiçbir mutlu erkek bir toplantıyı bölmemiş, savaş vaazı vermemiş ya da bir siyahı linç etmemiştir. Hiçbir mutlu kadın kocasına ya da çocuklarına söylenmemiştir. Hiçbir mutlu erkek cinayet işlememiş ya da soygun yapmamıştır. Hiçbir mutlu patron çalışanlarını korkutmamıştır. Tüm suçlar, tüm nefretler, tüm savaşlar mutsuzluğa indirgenebilir (Neill, 2005, s. 17)

Bu yanlış bir argümandır, ancak aynı zamanda çok uygunsuzdur çünkü acı çekenleri damgalar, saldıranların sorumluluğunu ortadan kaldırır ve birçok mağdurun neden mağdur olduğunu açıklamaz.

Bununla bağlantılı olarak Judith Suissa'nın *Anarşizm ve Eğitim* (2010) adlı kitabında Summerhill okuluna ayırdığı bölüm ilginçtir. Okula yaptığı birkaç ziyaretten sonra vardığı sonuç, mutlu ama tamamen benmerkezci yetişkinler olacaklarından emin, kendine güvenen ve mutlu bir grup çocuk olduğu, okulda daha geniş toplumsal meselelerle ilgilenmek veya mevcut sosyopolitik gerçeklikle yüzleşmek için çok az sayıda girişimde bulunulmadığıdır. Bu, bu tür okullardan ne beklenebileceğinin iyi bir özetidir.

3. ELEŞTİRİ VE ÖNERİ BİRBİRİNİ TAMAMLAR

Bana gerçek anlamda alternatif bir önerinin neye benzeyeceği konusunda bana çok soru soruldu, özellikle de her zamanki "Peki ya siz ne öneriyorsunuz?" sorusuyla. Kuşkusuz bu önemli bir soru, ancak beni endişelendiren bir

şey var ki, bana bu soruyu en şiddetli şekilde soranların birçoğu cevapla, ne önerdiğimi bilmekle pek ilgilenmiyor gibiydi; daha ziyade, sadece yanlış olduğunu düşündüğüm ya da hoşlanmadığım şeylerden bahsettiğimi, ancak işlerin nasıl yapılması gerektiğini ya da doğru olduğunu düşündüğüm şeyleri söylemediğimi ima ederek eleştirilerimi etkisiz hale getirme ihtimaliyle ilgileniyor gibi görünüyorlardı. Ancak, iki nedenden ötürü bunun öncüllerine daha fazla katılamıyorum.

Birincisi, bu şekilde ifade edildiğinde, çalışmalarımın sadece neyi sevip neyi sevmediğimi açıklamaktan ibaret olduğu anlaşılıyor, oysa ben eleştirilerimi bu şekilde sunmuyorum, ben eleştirilerime bu şekilde yaklaşmıyorum. Yani, *a priori* olarak daha iyi olduğunu düşündüğüm bir model oluşturup bunu gerçeklikle (bu durumda alternatif okullarla) karşılaştırıp sonra da benim modelime benzemediği için eleştirmiyorum. Benim yaklaşımım kesinlikle bu değil. Bana göre bu hiçbir yere varmayan entelektüel bir egzersiz gibi görünüyor çünkü gerçekliği değiştiremez. Gerçekliğin nasıl olması gerektiğini iddia etmenin ve kendinizi bugün var olandan soyutlayarak insanları bu yeni gerçekliği inşa etmeye ikna etmeye çalışmanın pek bir anlamı yok. Bu son derece idealist bir yaklaşım olur.

Dolayısıyla benim yapmaya çalıştığım şey içkin bir eleştiri, yani bir şeyi *a priori* olarak belirlediği dışsal kriterlerle değil, kendi kriterleriyle ölçen bir eleştiri, çünkü bu dogmatik olurdu. Alternatif eğitim söz konusu olduğunda benim yaptığım, iddia ettiği şey ile pratiğini ve sonuçlarını karşılaştırmaktır. Örneğin, anti-otoriter olduğunuzu mu iddia ediyorsunuz? Bakalım, varsayımlarınızı, pratiğinizi ve etkilerini gözden geçirelim. Alternatif eğitim söz konusu olduğunda ortaya çıkan şey, daha önce de söylediğim gibi, bu anti-otoriterliğin sadece otoriterliğin diğer yüzü olduğu, çocukluğu çevrenin nesnel belirleyiciliğinin eline bıraktığıdır.

İkinci olarak, kırılması gerektiğini düşündüğüm bir başka husus, bir yanda eleştiri, diğer

yanda da bir eleştiri yaptıktan sonra sihirli bir şekilde ortaya çıkan ama onunla doğrudan bir ilişkisi olmayan bir öneri olduğu fikridir. Sınırların bunun yanlışlığını ortaya koymanın en basit yolu, birisi bir şeyi eleştirdiğinde, aynı zamanda, önerdiği şey hakkında üstü kapalı da olsa bir şeyler söylediğine işaret etmektir. Aynı şekilde, bir öneri de bize ilgili olduğu eleştiri hakkında bir şeyler söyler ve aslında hatalı önerilerle ilgili sorun, bunların her zaman hatalı eleştirilerden ortaya çıkmasıdır.

Başka bir deyişle, eleştiri ve öneri el ele gider, birbirini tamamlar. Bu nedenle, “evet, çok eleştiriyorsunuz ama hiçbir şey önermiyorsunuz” şeklindeki olağan itiraz anlamsızdır. Yaptığımız bir eleştirinin önermesel terimlerle neyi ima ettiğinin daha açık hale getirilmesi gerekebilir, ancak genel olarak, eğer bir öneri eksikliği varsa, bu eleştiri eksikliği olduğu veya eleştiri olarak sunulan şeyin gerçekten eleştiri olmadığı anlamına gelir. Eleştiri, bir sorunun tespitlerini ortaya koyduğu ölçüde, onu çözümlenmenin anahtarlarını da verir.

Bu yüzden şimdi öneriyi daha açık hale getirmek için çalışıyorum. Tabii ki herhangi bir reçete vermeyeceğim çünkü bu çok anlamsız olurdu. Yapmak istediğim, ne yapılması gerektiği konusunda düşünürken eleştirilerimin ne gibi çıkarımları olduğunu açıklamak. Yani, eleştirinin bize pratiğimiz hakkında ne söylediği.

Bununla birlikte, bunu başarmam için şimdiye kadar yeterince çaba sarf etmediğim, yada daha doğrusu çok titiz bir çaba sarf etmediğim bir görevde ilerleme kaydetmem gerekiyor, bu da *geleneksel eğitimin* eleştirisi. Şimdiye kadar madalyonun sadece bir yüzünü ciddi bir şekilde ele aldım ve düzgün bir öneri sunabilmek için diğer yüzün eleştirisini geliştirmem gerekiyor ki şu anda en çok üzerinde çalıştığım şey de bu.

Bu, önerinin unsurlarını formüle etmeye başlamamı sağlıyor, bu nedenle her iki tarafın da araçlar ve amaçlar arasındaki ilişkiyi nasıl algıladığını örnek olarak vereceğim (tabii ki çok uzatmamak için biraz basitleştirerek).

Bir yandan, geleneksel eğitimi kapitalizmi sona erdirmenin yolu olarak görenler, özgürleşme hedefine zorlama yoluyla - ya da kendilerine önceden verilecek ve bu nedenle gerekçelendirilmesi gerekmeyen bir öğretim yetkisi yoluyla - ulaşmanın mümkün olduğunu varsaymaktadır. Bu kuşkusuz araçlarla amaçları birbirinden ayırmanın bir yoludur, çünkü önerdikleri şey arzu edilen bir amacın daha az arzu edilen araçları meşrulaştıracağı ya da özgürleşme amacına tahakküm yoluyla ulaşılacağıdır.

Öte yandan, kendilerini anti-kapitalist olarak gören alternatif eğitim savunucuları, kendileri söz konusu olduğunda, okuldan ayrıldıkları anda amaçlarına zaten ulaşmış olacaklarına inanmaktadırlar. Onların okulları zaten insanların özgürce yaşadığı ve öğrendiği sistem dışı okullar olacaktır. Ancak, daha önce de söylediğimiz gibi, araçları (yönsüzlük) ilan ettikleri sona (insan özgürleşmesi) götürmez, bu nedenle burada yine araç ve amaçların ayrıldığını görüyoruz.

Her ikisinin de hatalarının üstesinden gelme önerisi, araçların ve amaçların birliği olacaktır. Bu birlik ancak araçlarımız daha özgür ilişkiler kurmamıza izin verdiği ölçüde pratikte doğrulanabilir

4. MESELE REÇETELER VERMEK DEĞİL, KİŞİNİN KENDİ PRATIĞINI RASYONEL BİR ŞEKİLDE GEREKÇELENĐİRMESĐĐĐR

Daha önce önerinin ancak *eleştirel analiz* ile birlikte ilerleyebileceğini söylemiştim. Peki ya eleştiri? Eleştiri somut gerçeklikten ve herhangi bir andaki somut imkân ve imkânsızlıklarımızdan koparılamaz; bunlar sabit olmayıp pratiğimiz tarafından güncellenir. Dolayısıyla, önceden pratikte uygulanabilecek eksiksiz/tam reçeteler veremez.

Oldukça basit bir örnek vermek gerekirse, oyun alanında futbola ilgili olarak ortaya çıkan sorunlara yanıt olarak bir grup öğretmenin haftada birkaç gün topun kaldırılması gerektiğine karar verdiğini düşünelim. Bu farklı se-

naryolara yol açabilir, örneğin başka oyunlar gelişmeye başlayabilir, aynı zamanda öğrenciler birbirlerine vurmaya veya oyun alanındaki sorunlardan şikâyet eden kızlara saldırmaya başlayabilir. Her halükârda, top geri çekilir çekilmez, önceden tam bir kesinlikle öngörülemeden yeni olasılıklar ortaya çıkacaktır, bu nedenle bunlara *a priori* olarak güvenilemez. Bu nedenle, somut gerçeklikten, onun nasıl geliştiğinden kopuk herhangi bir çözüm önerisi dogmatik olacak ve başarısız olma eğiliminde olacaktır. Bununla birlikte, böyle minimalist bir örneğin kullanılmasından kaynaklanabilecek bir yanlış anlamadan kaçınmak istiyorum: bu, yapabileceğimiz tek şeyin küçük kısmi reformlar olduğu anlamına gelmez. Tam tersine, somut gerçeklikten yola çıkma ihtiyacı her devrimci süreç için geçerlidir. Devrimci öneri ancak pratiğimizin belirlenimlerini anlamamızı ve böylece gerekli dolayimleri kurmamızı sağlayan eleştiri ya da özeleştiri ile birlikte ilerleyebilir.

Bu, esasen, daha önce araçlar ve amaçlar hakkında söylediklerimle ilintilidir. Eğer kişi kendini pratiğini geliştirdiği somut koşullardan soyutlarsa, ki reçeteleri detaylandırırken olan tam da budur, er ya da geç araçları amaçlardan ayırmış olur. Bu nedenle de başarısızlığa mahkumdur. Bu nedenle bize önceden tanımlanmış bir yöntem olan ve dolayısıyla amaçlarından ayrı olan belirli metodolojileri satmaya çalışmanın hiçbir anlamı yoktur.

2017’de yayınlanan ve birkaç yıl önce Ulusal Eğitim Ödülü’ne layık görülen bir öğretmenin yer aldığı bir reklamı hatırlıyorum. Öğretmen ders verirken ve meslektaşlarıyla konuşurken gösteriliyor, süper yenilikçi olduğu izlenimi veriliyordu ve reklamın hemen sonunda şu slogan belirliyordu: ‘Önemli olan bir yöntemle sahip olmaktır’. İşte o zaman aniden reklamı yapılan şeyin dış hekimleri için bir franchise olduğunu fark ettiniz. Çünkü franchise tam olarak budur: satılan bir yöntem. Franchise’ın pek çok insanı dolandırdıktan sonra iflas etmesi tesadüf değildir.

Son olarak, bir noktaya daha değinmek isti-

yorum. Ne yapılması gerektiği/reçeteler konusunda hiçbir şey söylenemeyeceğini, öğretmenliğin bir sanat ya da zanaat olduğunu, öğretmen olmanın belirsizlik denizinde yelken açmak gibi bir şey olduğunu, eğitim görevinin ölçülemez olduğunu ya da buna benzer muğlak ya da bayat bir ifadeyi söyleyen reçeteleri eleştiren pek çok insan vardır. Bu tür ifadelerle ilgili sorun, kişinin kendi pratiğini rasyonel bir şekilde gerekçelendirmek zorunda kalmaması için bir bahane işlevi görmeleridir.

Kısacası, benim reçetelere yönelik eleştirim, somut koşullara karşı kör olan ya da araçları amaçlarından ayıran, sorunlara yönelik eksiksiz bir çözümün *a priori* tanımına yönelik bir eleştiridir. Pratiklerimizi her zaman açıklamaktan ve gerekçelendirmekten vazgeçmenin bir savunusu değildir. Aslında hem reçeteleri takip edenlerin hem de kendilerini belirsizlik içinde yol gösterici olarak tanımlayanların paylaştığı temel bir şey vardır: pratiklerini gerekçelendirmek zorunda değildiler. Biri başkalarının tasarladıklarını takip ettiği için, diğeri ise yönetildiği kriterleri gizlediği için.

5. DEVLET SERMAYENİN SİYASİ TEMSİLCİSİDİR²

Alternatif eğitim savunucularına atfedilecek bir başarı varsa, o da bir boşluktan yararlanmayı başarmış olmaları ve kendilerini geleneksel eğitimin radikal karşıtı, öğrencilerin çektiği acılara gerçek anlamda ilgi duyan biri olarak sunmalarındır. İşte bu nedenle, sahte alternatifleri reddeden bizlerin bir araya gelerek acilen mevcut eğitimin tam bir eleştirisini yapmamız gerekiyor. Kendi durumumda, şu anda devlet eğitiminin eleştirisiyle ilgileniyorum çünkü daha önce kitabımdan bahsetmişim, itiraf etmeliyim ki kitabımda devlet okullarının özelleştirilmesine ve bununla birlikte gelen süreçlere getirdiğim eleştiriler biraz eksik. Bunun temel nedeni, kitabı yazmaya anarşist bir militan ve bazı alternatif eğitim deneyimlerinin savunucusu olarak başlamış olmam ve devlet okulu eleştirisinin, bir devlet okulu olarak, çoktan kanıksanmış olmasıydı. Bunu ciddi bir şekilde düşünme zahmetine girmemiş-

tim ve bu yüzden eleştirilerim belirli ideolojik klişeleri/ortak noktaları yeniden üretmeye devam etti.

Devrimci olduğuna inandığım alternatifin aslında öyle olmadığını fark ettiğimde, özellikle de kitap yayımlandıktan sonra devlet okullarının ve geleneksel eğitimin bayat savunucularının çalışmamı sahiplenmeye çalıştıklarını gördüğümde, devlet okullarına yönelik eleştirilerimi gözden geçirme ihtiyacıyla karşı karşıya kaldım. Bu nedenle şimdi devlet okulları sistemine daha ciddi bir eleştiri getirebilmek için kapitalist üretim tarzı ve devletin bu tarz içindeki rolüne ilişkin eleştiri derinleştirmeye adıyorum.

Yakından ilgilendiğim konulardan biri de son yıllarda kamu eğitiminin özelleştirilmesine yöneltilen eleştiriler; çünkü bu özelleştirme sol partilerden öğretmen sendikalarına, kamu eğitimini savunan derneklere, entelektüellere, pedagojik yenilenme hareketlerine, aktivistlere kadar çok farklı siyasi aktörler tarafından yaygın bir şekilde eleştiriliyor. Hepsi de eğitimin bir ticarethaneye dönüştürülmesinin yarattığı pek çok kötülüğü kınama konusunda hemfikir: okul ayrımı, öğrencilerin devlet okullarından özel okullara aktarılması, devlet okullarının bozulması, artan eşitsizlik... Bu kötülöklere dikkat çekmeli ve devlet okullarının özelleştirilmesini şiddetle eleştirmeliyiz. Ancak, özelleştirmeye yönelik bu eleştirilerin çoğu hatalıdır çünkü hatalı varsayımlara dayanmaktadır.

Kısacası, bu eleştiriler genellikle en az üç temel hatayı paylaşmaktadır:

1. İlk olarak, kapitalizmin önceki bir aşamasına, her şeyin iyi işlediği varsayılan bir “refah devleti”ne duyulan nostaljiye başvuruyorlardı. Yani çoğunluk, hiç olmamış bir geçmişe, onlara göre kamu sektörünün eğitimi uyumlu bir şekilde kontrol ettiği, zenginliğin dağıtıldığı ve herkes için eşitliğin teşvik edildiği bir geçmişe yönelik nostaljiye başvurma eğilimindedir.

Kısacası ister bilinçli ister bilinçsiz olsunlar (çünkü bu eleştirmenlerin çoğu kendilerini anti-kapitalist olarak tanımlamaktadır), hepsi kapitalizmin önceki bir aşamasını idealize etmekte hemfikirdir ve bu nedenle, sorun basitçe şimdi çok ‘vahşi’ ve insanlık dışı hale gelmiş gibi görünmektedir. Sadece bu aşama idealize edilmekle kalmıyor, aynı zamanda “refah devleti”nin yaratılmasını mümkün kılan maddi koşullar da sistematik olarak göz ardı ediliyor.

2. İkinci olarak, özelleştirmeyi ahlaki terimlerle, sanki iş insanı ve politikacıların kötülük ve yolsuzluklarının bir sonucuymuş gibi açıklamaktadırlar. Başka bir deyişle, bu eleştirmenler eleştirilerini eğitime pençelerini geçiren kötü şirketlere, ahengi bozmaya gelen bir dizi kötü insana ve sadece özel çıkarları destekleyen yozlaşmış politikacıların elinde olduğu için buna katkıda bulunan devlete indirgemektedir. Dolayısıyla, bu eleştirmenlerin yaptığı şey, devlet okullarının özelleştirilmesini, zengin kamu pastasını paylaşmaya neredeyse bir komplo olarak karar veren bir dizi insana (bunlar ister şirket yöneticileri ister politikacılar veya elitler olsun) yüklemektir. Elbette her bireyin kendi uygulamalarıyla ilgili sorumluluğunu inkâr etmemeliyiz, ancak bu açıklama, açıklamayı amaçladığı sosyal süreçleri basitleştirmekte, karikatürize etmektedir. Bireyleri soyut olarak özgür, isterlerse her şeyi yapabilecek kişiler olarak sunar ve bu nedenle beklediğimiz şeyi yapmazlarsa, bu sadece kötü veya yozlaşmış oldukları anlamına gelir. Elbette, bu aşırı basitleştirmenin diğer tarafı, çözümün iyi insanları iktidara getirmek olduğu ve bu durumda her şeyin yoluna gireceğidir.

3. Son olarak, özelleştirmeyi eleştiren pek çok kimse devleti, sermayenin di-

şında olan ancak kötü kapitalistlerin kirli elleri tarafından kirletilmiş tarafsız/nötr bir araç olarak sunmaktadır. Hatta bazıları devleti anti-kapitalist ya da sermayeye rakip olarak tasvir eder. Dolayısıyla bu eleştirmenlerin önerisi, şu ya da bu şekilde devletin refah devletinin yıkılmasından önce oynadığı role geri dönmesidir. Yani, özelleştirmeyi tersine çevirmeyi, sadece devleti güçlendirerek sağlamayı hedeflemektedirler.

Mesele şu ki, ve bu benim son değinmek istediğim nokta, devlet tarafsız bir araç değil, sermayenin siyasi temsilcisidir. Bu eleştirmenlerin içine düştüğü devlet ve piyasa arasındaki soyut ayırım, sanki devlet ve piyasa birbirinden bağımsız iki aktörmüş ve sadece ikincisi gerçekten kapitalistmiş gibi, bir hatadır. Devlet sermayenin bir “ötekisi” değil, onun siyasi temsilcisidir.

Eğitim söz konusu olduğunda, bu durum bizi devlet eğitiminin ‘kapitalist olmadığı’, sadece özel teşebbüsün gerçek anlamda kapitalist olduğu mitini yıkmaya yönelmelidir. Gerçekte, eğitimin kapitalist örgütlenmesi, tıpkı sağlık hizmetlerinde olduğu gibi hem kamu hem de özel eğitimi kapsar, ancak aralarında, kaydettikleri öğrencilerden veya öğretmenlerinin çalışma koşullarından başlayarak temel farklılıklar vardır.

Bunun anlamı, devlet okullarını savunma meselesini sorunsallaştırmamız gerektiğidir. Örneğin, bir komünist olarak desteklememiz gerektiğini düşündüğüm devlet okullarına yönelik bazı saldırılar var (örneğin, mekanların devlet kontrolüne, öğretmen korporatizmine veya bürokrasiye yönelik saldırılar). Aynı şekilde, kamu eğitimine yönelikmiş gibi görünen bazı saldırılar da vardır ki, bunlar gerçekte proletaryanın devrimci örgütlenme ve özgürleşme olanaklarını sınırlayan saldırılar olduğu için karşı konulmalıdır. Bu nedenle, birkaç örnek vermek gerekirse, okul ayrımcılığına yol açan önlemlere, özel sermayenin devlet okullarına müdahalesine ya da sınıflı

toplumu doğallaştıran alternatif pedagojilerin uygulanmasına karşı çıkmalıyız, ancak bunu asla devletin ve okullarının savunusu çerçevesinde değil - çünkü bu sınıflı toplumu kabul etmek anlamına gelir - proletaryanın kurtuluş mücadelesini savunarak yapmalıyız. Bu, elbette, aslında her komünist için temel mücadele alanları olan devlet okulu veya üniversite bağlamında da gerçekleşebilir, ancak yalnızca kapitalist biçimlerinin üstesinden gelmeye çalışma sürecinin bir parçası olarak.

KAYNAKÇA

- [Cornaton, M. \(1977\)](#). Análisis crítico de la no-direktividad. Marsiega.
- [Neill, A. S. \(2005\)](#). Summerhill. Un punto de vista radical sobre la educación de los niños (25. baskı). FCE.
- [Palacios, J. \(1984\)](#). La cuestión escolar. Críticas y alternativas (6. baskı). Laia.
- Pérez Rueda, A. (2022). Las falsas alternativas. Pedagogía libertaria y nueva educación. Virus.
- [Schmid, J. R. \(1973\)](#). El maestro-compañero y la pedagogía libertaria. Libros de Confrontación.
- [Snyders, G. 1978](#). ¿Adónde se encaminan las pedagogías sin normas? (2. baskı). Paidós.
- [Suissa, J. \(2010\)](#). Anarchism and education. A philosophical perspective (2. baskı). PM Press.

TEKNOLOJİK ÇAĞDA İNSANLIK VE GÜÇ İLİŞKİLERİNİN VARDIĞI NOKTA: LABİRENTTE İLERLERKEN KENDİNİ KAYBEDEN İNSANLIK

İbrahim Ortas¹

¹ ortas@cu.edu.tr

İnsanlık tarihinin birkaç binyıllık geçmişi içinde, doğanın sunduğu ekosistem hizmetlerinden yararlanma durumu büyük ölçüde ayrılmıştır. Hemen her toplumda, insanlar ve devletler arasındaki az çalışıp çok fazla mal ve mülk sahibi olan küçük azınlıklar ile çok çalışıp karnını doyuramayan nüfus oranları değişmiştir. Sonuçta adaletsiz dünyanın adaletsizliği giderek artmıştır ve artmaktadır. İnsanlığın kendi eliyle yarattığı güçlü azınlıkların “Suboptimizasyon”² ile güç, iletişim, güvenlik ve yasalar, kurallar üzerinden dünyayı nizam altına almaya çalışmalarının yarattığı dengesizlikler bugün daha belirgin hâle gelmiştir. Mutlu azınlıkların kazandığı güç belki uzak geçmişte kişinin doğal fiziki yapısına dayalıydı; iyi ateş yakan, iyi av yakalayan ve daha çok yiyecek toplayanları yapan güçtü. Sonrasında sahip olunan üretim araçları, toprak sahipliği ile ortamı ele geçiren ve babadan oğula aktarılan iktidar gücüyle sağlanan kamu yönetimi modeli günümüzde hâlen birçok devlette yürürlüktedir. Suboptimizasyon, güçlü azınlıkların kendi çıkarlarını büyük çoğunluğun çıkarları pahasına arttırma becerileri teknoloji kullanımı ile arttı.

Teknoloji Bizleri Birbirimizi Fizikken Yakınlaştırdı, Yaratığı Gelir Farklılığı ile Ayrıştırdı.

Teknolojinin yarattığı iletişim ve ulaşım olanaklarıyla küreselleşen dünyada hemen herkes, anında bir yerde yaşanan olaydan etkilendiğini fark eder olmuştur. Kelebek etkisi adı verilen etkileme gücü gerçek olmuştur. En azından pandeminin kısa sürede dünyanın her köşesine taşınması bu gerçeği gözler önüne sermiştir. Her olay, bir başka olayı tetiklemektedir ve bu durum zincirleme etkilerle kendini daha çok hissettirmektedir. Yaşadığımız çevrede yaşanan en küçük bir hava hareketi hepimizin yaşamını doğrudan etkilemektedir.

Günümüzde teknolojinin hızla gelişimi ve yaygınlaşması yaşamın her alanında yeni ve

² Engin Duygu hocanın önerdiği “tarih boyunca da insanlığın temel sorunu SUBOPTİMİZASYON, güçlü azınlık” konusu yanı optimum altı.

beklenmeyen etkiler yaratma gücüne erişmesini sağlamıştır. Altyapının değişimi ile üst yapıda ve toplumsal yaşamda büyük değişiklikler yaşanmıştır ve değişimlerin hızı da giderek artmaktadır.

Zaman içinde insanların bir arada yaşamak için oluşturdukları ve çoğu zaman farkına bile varamadıkları sözüm ona toplumsal sözleşmeler ile organize güçlü azınlığın elinde tutulan iktidar/ekonomi erkinin yarattığı sorunlar teknolojinin sağladığı hızlı gelişme beraberinde daha da büyümüştür. Bir arada yaşamak sayesinde sağlanan bazı konuları bir arada kontrol etme durumu yerini ayrılmaya, farklılaşmaya bırakmış ve çoğu durumda da yoksulluk, su ve gıdaya erişim, göç sorunlarına yol açmış, kan ve gözyaşı akışını arttırmıştır.

Teknolojinin yarattığı hızlı üretim ve artı üretim varsılları daha vasil, yoksulların gıdaya erişimini de zayıflattı ve beraberinde bir teknoloji kullanım fetişizmi yaşanmış oldu. İleri teknolojiyi kullanan ülkeler diğer ülkeler üzerinde yarattığı baskılar o ülkelerde yaşayan insanların yaşam standartlarını yanında yönetim sitelerini de baskılamaktadır. Artık yapay zekâ, genetik ve DNA temelli kotlema çağında ileri bilgi ve teknolojiye sahip değilseniz işiniz zor demektir.

Teknoloji Milyarderleri Yeni Çağı Totaliterleşmeye mi Tetiklemektedir?

Metalaşan dünyada, Trump'ın yeniden dünyanın nizamını değiştirecek konuma gelmesi ve etrafına dünyanın büyük milyarderleri (özellikle de teknoloji devi erkekler) ve medya teknolojisi kullanıcılarını alarak her şeyi kâr eksenli düşünen bir kadro oluşturması, koruyum, başımıza çok daha fazla sorun yaratmaz. Başta, sosyal medya teknolojisini elinde bulunduran hem iletişim çağının olanakları ile olması gerekenden daha çok kazanıyor ve aynı zamanda dayatma ve yönlendirme ile insanların algılarını etkileyerek siyaseti bile manipüle edebilmektedirler (<https://t24.com.tr/yazarlar/mehmet-ali-cicekdag/broligark-lar-siyasette-guclu-teknoloji-milyarderleri-erkekler,48236>). Günümüzde, dünyanın yö-

netim şekillerine bağlı olarak güçlü azınlıklar ve otoriteler daha eğitilmiş ve planlı hareket ettikleri için çıkarlarını daha iyi korumaktadırlar. Maalesef, suboptimal durumda olanlar son olarak ABD seçimlerinde ellerindeki para kaynağına bağlı kitlesel etkileşim araçları ve sosyal medya platformları başta X, WhatsApp, TV ve gazeteler aracılığı ile toplum üzerinde ciddi bir algı oluşturarak Trump'ın kazanmasını sağladığı konuşulmaktadır. ABD seçimlerinin sermayenin %50'sinden fazlasını elinde tutanlar tarafından kendi kontrolündeki medya tarafından etkilendirildiyse, aynı durum dünyanın birçok ülkesi için de benzerdir. Trump kabinesini çoğunlukla zengin iş ve teknoloji sahibi erkeklerden belirlediği görülüyor. Yeni yeni yönetim modası ise herhangi bir konuyu siyaset ve toplumla paylaşmadan onların tepkisini almadan değiştirdim-kaldırdım, destek vermiyorum gibi demokratik normlardan uzak bir yaklaşım. Trump'ın, koltuğuna geçtiği ilk günlerde Paris İklim Anlaşması'ndan ayrılması, Dünya Sağlık Örgütü'nden (DSÖ) çekilmesi insanlığın ortak sorunlarına sadece kâr ve paragözlüğüyle bakarak sağlık için çözüm arayan insan ve toplumları güçsüz bırakmış olacaktır. ABD'nin sâhip olduğu güç ile dünyanın mazlumları için daha fazla sorun çıkaracağı kesin gibidir. DSÖ hepimizin sağlığı için başta aşın kitlesel hastalıkların önlenmesi için çalışan bir kurum. BM İklim Anlaşması da öyle. Keza hepimiz aynı gezegende/gemideyiz. Para değil bir arada hepimizin nefes alma, beslenme gibi temel sorunlarını düşünmeliyiz.

Maalesef, çağımızın sorunu olan ekonomi temelli yönetim anlayışı, yönetilen insanları da çok bencilleştirmiş, insâni duygular ve empati kaybolmuştur. Çoğu kişi başta gençler zevk merkezli yaklaşımla canları ne isterse onu anında istiyorlar. Çalışmak çabalamak, bir arada yaşamak, başkasının acısını ve yaşadığı zorları düşünmemek gibi bir yaşam anlayışı yaygınlaşıyor.

Bu arada son dönemlerde artan savaşlar, çatışmalar ve güçler arasındaki kışımlar, beraberinde birçok fay hattını tetiklemiştir. Başta Ortadoğu'da İsrail-Hamas çatışması ve böl-

gedeki diğer çatışmalar herkesi etkilemiş durumdadır. İsrail'in Filistin'de uyguladığı adeta soykırımı andıran, 50 bin insanın ölümüne ve yerle bir edilen evlerine karşın çâresiz insanların bağırlarına seyirci kalınmaktadır. Binlerce insanın üzerinde çağın en gelişmiş silâhlarının insanlar üzerinde denendiği bir durumda, insanlığın akıl sağlığını kaybetmesi yalnızca üzücü değil, tam bir deliliktir. İsrail'in bölgede kendi çıkarı için çok sayıda insanı ve alt yapıyı bombalayarak yerle bir etmesinin dünyanın güç sahibi ülkeleri tarafından durdurulmamasının, hatta desteklenmesinin verdiği güçle Suriye'nin çökmüş altyapısında kalan yapıları da yerle bir etmesine yol açmıştır. Batılı ülkelerin sürece alenen taraf olması ve Arap ülkelerinin tek kelime etmemesi, dünyayı aklını kaybetmiş gibi göstermektedir. Bu arada günümüzde, bu çatışmalar karşısında Birleşmiş Milletlerin başta ABD ve Avrupa ülkeleri üzerinde bir etkisinin de olmaması da anlaşılır değildir ama sanırım birçok ülke yönetimlerinin suboptimal hesapları ile açıklanabilir.

Suriye'deki uzun yıllara dayalı mezhep kavgaları ve etnik kimlik eksenli çatışmaların kışkırtıldığı bölgedeki kuraklığın tetiklediği çatışmalar kan, gözyaşı ve kitlesel göçlere neden olmuştur. İnsanlığın binlerce yıllık birikimli bilgisi ne yazık ki önce insan sonra diğer değerler noktasına gelememi. Hâlen az gelişmiş dünyada etnisite, din, mezhep eksenli çıkar ve iktidar ilişkileri ciddi bir zaaftır. Çatışmaları kışkırtanlar ve savaşı devam ettirenler, iktidarın devrilmesi ve geçmişin kirli çamaşırlarının ortaya çıkmasıyla yeni çatışma hatları yaratmaktadırlar. Ülkelerin birbirlerinin iç işlerine karışması, ekonomik baskılar ve sürecin siyâsi olarak bir iç mesele haline getirilmesi günümüzde toplum tarafından hâlâ prim yapılmaktadır. İsrail'deki yönetim, sürekli dışarıda güç olduğunu göstererek varlığını sürdürmeye devam etmektedir ve bu durum batı basınına da yansımaktadır.

Dünya 22. yy Girerken Girdiği Labirentten Yolunu ve Kendini Kaybeden İnsan

Dünya'daki hızlı gelişmeler, kaynakların küçük azınlığın eline geçmesiyle yönetim/iktidar ilişkilerini de etkilemiş, Amir Maalouf'un belirttiği gibi insanlık âdeta bir labirentte yürürken kendini kaybetmiştir. Günümüzde teknolojinin sağladığı iletişim kanallarını elinde tutan güç sâhiplerinin yarattığı algıya dayalı yönlendirme, tam bir kirlilik yaratmaktadır. Tam bir curcuna içinde siyasetin boğduğu sosyal medyayı kapatan ve insanları birbirlerine ötekileştiren tutumlar, labirentten çıkmamızın ışığını da engellemektedir. Bütün bu yaşantılarda bencillik ve kibirlilik daha çok öne çıkmaktadır. Yaşadığımız çağda, insanlar en küçük bir farklılıkta birbirlerine ters düşmektedirler. Aynı zamanda ciddî bir ahlâkî çürümüşlük yaşanmakta ve empati kaybolmuş gibi görünmektedir.

Geçmişte, ülkeler ve toplumlar arasında asgarî bir saygı vardı. Ancak son çatışmalar sonucunda yönetimlerin insanı unutarak, geçmişin din ve kültürel yakınlık taraftarlığının etkisine girmesi, a da sokulmasının akıl ve selim sâhibi insanlar tarafından endişeyle izlenmesi gerekmektedir. Ne yazık ki çağımızda güven veren, entelektüel derinliği olan bir ortam ve liderlik yoktur. Artık zor bir evreden geçiyoruz.

FAŞİST TEOKRASİLER ÇAĞINDA ÇOCUK KATLİAMI

Henry Giroux

Yurt içindeki kitlesel şiddet, yerleşimci sömürgecilik, neoliberal barbarlık, beyaz milliyetçiliği ve yönetimin mihenk taşı olan sosyal sorumluluğun aşınmasından güç alarak yurt dışındaki acımasız şiddetle birleşiyor.

4 Temmuz tatili hafta sonunda gerçekleşen beş yüzden fazla silahlı saldırının ardından, raporlar, “Teksas merkezli bir şirketin mermi satan otomat makineleri geliştirdiğini ve bunları Teksas, Oklahoma ve Alabama’daki birkaç markete yerleştirdiğini, diğer eyaletlere de yaymayı planladığını” belirtiyor. Şiddet, Amerika’da düzenleyici ve yönlendirici bir ilke haline gelmiş durumda ve bu durum, ölümün açgözlü üreticileri, askeri-endüstriyel-akademik kompleks, faşist politikalar ve şiddeti kimlik, haz ve kolektif nefret kaynağı olarak kullanan bir toplumun ortaya çıkışıyla beslenen bir tür sosyal ve politik psikoza ortaya koyuyor. Ahlak çöktüğünde, toplumsal sözleşme yok olur ve liberal ideoloji kendini tüketir. Artan güç yoğunlaşması ve servet eşitsizliği, tarihsel hafıza kaybı ve kasıtlı cehaletle birlikte, hem çıplak yaşamın hem de bir tür kurumsallaşmış yurtiçi terörizmin damgasını vurduğu bir toplum için zehirli koşullar çoğalmaktadır.

Ana akım medya her gece ABD’de okullarda, marketlerde, sokaklarda ve hemen her yerde yaşanan kanlı olayları haber konusu yapıyor. Buna bir de iklim değişikliğinden kaynaklanan fırtınalar, hortumlar, yangınlar, yerinden edilmeler ve ölümler ekleniyor ki bu da trafik raporlarıyla aynı statüye sahip yavaş bir şiddet türü. Ünlü haber spikerleri, ciddi bir analiz ya da yorumdan yoksun bir şekilde bu tür şiddeti durmaksızın tekrarlamaktadır. Böylelikle, farklı biçimlerdeki şiddet hem normalleştirilmekte hem de haber gösterisinin boş alanını doldurmak için kullanılmaktadır. Söylemeye gerek yok, şiddet haberleştiriliyor ama nadiren onu yaratan daha derin sistemik güçlerle bağlantılı olarak analiz ediliyor. Ana akım medyanın bu tür şiddetin dehşetine ve onu üreten koşullara karşı kayıtsızlığı, sonuçları ile birlikte, ABD ile sınırlı değildir. ABD’de sistemik şiddeti üreten koşullar ulusal sınırların ötesine uzanmakta ve yurtdışında korkunç sonuçlara yol açmaktadır, ancak bunlardan nadiren bahsedilmekte veya yurtiçindeki şiddetle ilişkili olarak eleştirel bir şekilde analiz edilmektedir.

Örneğin, Democracy Now tarafından bildirildiği üzere, “Boeing tarafından üretilen ve ABD tarafından tedarik edilen 250 kiloluk GBU-39 güdümlü bomba” bu hafta Gazze’de bir okulun önünde birkaç çocuk futbol oynarken patladı ve üç çocuk öldü. Al Jazeera, cesetleri, vücut parçalarını, bölgeyi dolduran kanı ve havada uçuşan bacak ve kolları gösteren bir video yayınladı. Bu şiddet, ABD’de üretilen ve düşman gördükleriyle iletişim kurmak için şiddeti tek yöntem olarak benimseyen sağcı bir rejime tedarik edilen ölüm silahlarından kaynaklanmaktadır. Barbarlık artık suç ortaklığı ve ahlaki sorumsuzluğun çarpıtıcı maskesiyle örtülüyor. Artık cehalet üretiliyor, siyaseti yozlaştırıyor ve şiddeti hem yurt içinde hem de yurt dışında meşrulaştırıyor. Yerleşimci sömürgecilik, neoliberal barbarlık, beyaz milliyetçiliği ve yönetimin mihenk taşı olarak sosyal sorumluluğun aşınmasından güç alarak, yurt içindeki kitlesel şiddet, yurt dışındaki acımasız şiddetle birleşiyor. Bu şiddet biçimleri, ırksal saflığın ve militarize milliyetçi-

liğin, askeri-endüstriyel-akademik kompleks tarafından üretilen ve meşrulaştırılan ölüm makineleri tarafından muhafaza edilen yerleşimci sömürgeciliğin acımasızlığını sürdürdüğü çeşitli teokratik faşist ideolojilerin değerleri aracılığıyla birbirine bağlanmaktadır. Bu şiddet aynı zamanda bir tür çocuk katliamı, yani çocukların ve gençlerin hem ruhlarının hem de bedenlerinin yok edilmesi şeklinde tezahür etmektedir.

Şu anda çocuk katliamının yavaş şiddeti, sağcı politikacılar, neoliberal eğitimciler ve milyarlarca derinden oluşan gerici birbağışçı sınıf tarafından yürütülen ve gençlerin hayal gücünü boğmayı amaçlayan sansür ve ifade özgürlüğünün bastırılmasında açıkça görülmektedir. Gazze’de, gençleri öldüren ve sakat bırakan, hayat kurtaran tıbbi tedaviden mahrum bırakan ve uzuvlarını kaybetmeye zorlayan açık şiddeti içeren bir başka çocuk katliamı yaşanıyor. Trump’ın seçilme ihtimaliyle birlikte, hem ABD’de hem de Gazze’de bu tür çocuk katliamlarının daha da yoğunlaşması muhtemeldir.

Trumpizm altında, tam ölçekli faşist bir yönetim tarzına yönelik planlar ortaya çıkmış ve meşru bir siyasi partinin siyasi doktrini muamelesi görmüştür. Bu durum, 2025 Projesi (faşist bir teokrasinin planı), Vichy benzeri bir ana akım basın, yurttaşlık cehaletinin artması ve anıdalık kültürünün felç edici belası ile kendini göstermekte olup, tüm bunlar cezalandırıcı devletin yükselişine ve yurtiçinde / yurtdışında akan kana karşı bilinçli muhakeme ve direniş için her türlü alanı ortadan kaldırmaktadır.

Şiddetin normalleştiği, Konfederasyon ruhunun Cumhuriyetçi Parti’yi bilgilendirdiği ve Trump’ın “birleşik Reich” çağrısında ve diktatörlük vaadinde Üçüncü Reich’in korkunç dilinin ortaya çıktığı bir çağda yaşıyoruz. Yozlaşmış ve otoriter bir Yüksek Mahkeme’nin onayıyla, Başkan Trump “düşmanlarını” öldürmek için mutlak dokunulmazlığa sahip olacaktır. Hukuk ve adalet arasındaki ilişkinin bozulmasıyla, kitlesel sınır dışı işlemleri ger-

çekleştirebilir ve göçmenler ve gözden çıkarılabilir olarak görülen diğerleri için devasa gözaltı kampları inşa edebilir. “Marksistler” ve “komünistler” işlerinden tasfiye edilirken, tutuklanırken, işkence görülürken ve hapse atılırken, öğrenciler her sabah İncil okumaya ve On Emir’i ezberlemeye başlayacaktır. Yasaklanan kitaplar halka açık meydanlarda yakılacak ve tüm hükümet medyasında yayınlanacaktır. Bu arada, yüksek öğretim kurumları eleştirel düşünce belasını ortadan kaldıracak, tarih akanacak ve eğitim beyaz Hristiyan milliyetçi ideolojinin menfur ilkeleriyle tanımlanacaktır. Bu distopik bir fanteziden daha fazlasıdır.

Gazetecilere, protestocu öğrencilere, yükseköğretime, kamu eğitimine ve muhalif medyaya yönelik mevcut saldırılar sadece dehşet verici bir geçmişin yankıları değildir; bunlar devlet ve örgütlü şiddetin yükselen bir tsunamisini temsil etmektedir. Bu şiddet sadece ABD’de değil, Macaristan, Türkiye, Rusya, İsrail, Hindistan ve diğer aşırı sağcı toplumlarda da yaşanmaktadır. Özellikle ABD ve İsrail’in diğer otoriter rejimler için model oluşturduğu dünya görüşü giderek daha baskın hale gelmektedir. İsraili gazeteci Chaim Levinson’un Haaretz’de belirttiği gibi bu, “çözüm olarak şiddetin, ırksal üstünlük, haydutluk ve cehaletle birleştiği” bir dünya görüşüdür.

Küresel faşizmin yükselişi şiddet ve aşırı milliyetçiliği bir araya getirerek demokrasinin her türlü kalıntısına karşı savaş açmaktadır. Amacı, düşünmeyi tehlikeli, eylemi gerekli ve cesur kılan kurumları, grupları ve bireyleri saldırgan bir şekilde yok etmektir. Kitlesele cehalet kültürü, bitmek bilmeyen gösteriler ve metalaştırma, 2025’te ortaya çıkmak üzere olan dehşete karşı halkı kör etmeye devam ederken, barbarlar gölgelerde neşeyle beklemektedir. Hem yurtiçinde hem de yurtdışında ölüm mekanizmasının temelinde tarihsel ve toplumsal hafıza kaybı yatmaktadır. Amerikan yerlilerine, yerli halklara ve Siyahilere yönelik soykırımın dehşetine dair anılar artık ahlaki sorumluluğu ve kitlesele bir direniş siyasetini tanımlamıyor. Bunun sonuçları gerçekten korkutucu. Yurt içinde öğrenciler kendilerini po-

lis karakollarına dönüştürülmüş kampüslerde buluyor. Yurtdışında ise sömürgeci mülksüzleştirme ve ölümün dehşeti, dünyanın sözde demokrasilerinin birçoğu tarafından tartışılmadan devam ediyor. Bu iki tahakküm sicili ve soykırımcı terör tehdidi birbirini beslemektedir. Bu suça yönelik davranış bugün en bariz şekilde Gazze’de yaşanan katliama verilen başarısız tepkide, kayıtsızlıkta ve düpedüz suç ortaklığında görülmektedir. Faşizmin dehşeti en çok otoriter toplumların çocuklarına yönelme biçimlerinde kendini gösterir ve bu durum hiçbir yerde Gazze’de olduğu kadar bariz değildir.

The Lancet dergisi, hem “dolaylı” hem de doğrudan cinayetler dikkate alındığında mevcut ölü sayısının 200 bine yakın olabileceğini bildirmiştir. Ölen ve sakat kalanların çoğu çocuktur, bu da bütün bir neslin yok olmasına neden olmaktadır. Gazze’deki tüm üniversiteler ile okulların yüzde 80’i yok edildi. Müzeler yok edildi ve bazı durumlarda İsrail ordusu tarafından yağmalandı. Hastaneler Biden yönetimi tarafından sağlanan yaklaşık 1000 kiloluk bombalarla yok edildi.

İsrail’e soykırım savaşında kullandığı silahları temin eden Biden yönetimi, masum Filistinlilerin öldürülmesini mümkün kılmaktadır. Bu silahlarla kaç masum çocuk ve kadının öldürüldüğüne bakılmaksızın, bu suç ortaklığı ve canice yardım ahlaki bir boşlukta gerçekleşmektedir. Biden yönetimi altında, organize şiddet her türlü adalet, merhamet ve barış arzusu kavramını ortadan kaldırmaktadır. Bu durum, Biden yönetiminin 10 Temmuz 2024 itibarıyla “İsrail’e yaklaşık 250 kiloluk bombalar göndermeye devam etme” kararı verdiği göz önüne alındığında açıkça görülmektedir. Biden yönetiminin eli kanlıdır.

Filistin halkının ortadan kaldırılması, Filistin mirasının, tarihinin, anılarının ve bütün bir neslin yok edilmesini de beraberinde getirmektedir. James Baldwin bir keresinde şöyle demişti: “Çocuklar her zaman bizimdir, her biri, dünyanın her yerinde; ve ben bunu fark etmekten aciz olanın ahlaktan da aciz olabi-

leceğinden şüphelenmeye başlıyorum.” Baldwin sadece kısmen haklıydı. Ahlaksızlık küresel gücün bir nişanı haline gelmiştir. Güçlü bir demokrasi fikri ve vaadi, militarize edilmiş ölüm makineleri ve tehlikeli otoriterlik ile zehirli sömürgeciliğin yeniden canlanması arasında kayboldu. Gazze’de yaşananlar, tüm dünyaya yayılmakta olan faşist virüsün bir ön gösterimidir.

Her türlü uygulanabilir direniş bu faşist tehdidi görünür kılmakla başlamalıdır. Trump ve takipçileri hem yurt içinde hem de yurt dışında derin bir siyasi krize işaret etmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemde direniş için ilk strateji, 2025 yılında faşist bir beyaz Hristiyan milliyetçi devletin potansiyel zaferini önlemeye öncelik vermelidir. Bu, hukukun üstünlüğünü savunmanın ötesinde, baskıya karşı mücadele etmek ve kolektif eylemlilik duygusuna sivil cesaret kazandırmak için gerekli tutkuları harekete geçirmekle ilgilidir. Adalet için mücadele ancak şu anda Amerika’yı yöneten adaltsizlik durumunu kabul ederek başlayabilir. Demokrasinin, öteki sayılanların yaşamlarının ve gezegenin kendisinin karşı karşıya olduğu riskler görmezden gelinemeyecek kadar yüksektir. Çok ırklı, çok sınıflı bir hareket farklılıklarını bir kenara bırakmalı, siyasi saflık eğilimini azaltmalı ve Trump’ı durdurabilecek ve onu yaratan neoliberal faşizm koşullarını ortadan kaldıracak bir halkı harekete geçirmek için birleşmelidir. Daha önce de söylediğim gibi, mevcut koşullar altında ve tarihin bu döneminde direniş artık bir seçenek değil, bir zorunluluktur.

Makale, <https://www.laprogressive.com/war-and-peace/scourge-of-childcide> sitedeki *Childcide in the Age of Fascist Theocracies* başlıklı yazının çevirisidir.

SERMAYE VE EĞİTİM

Sami Aydoğan

2000’li yıllardan önce ilk ve ortaokullarda ağırlıklı olmakla birlikte yükseköğre-
n-
de tek tük görülen özelleşme son yirmi yılda
mantar gibi yayıldı. Özel okullar giderek teş-
viklerle özendirildi ve ilköğretimden başla-
yarak tüm eğitim kademelerine yerleşti. Üni-
versite özelliği taşımayan apartman yerleşkeli
üniversiteler çoğaldı. Özel okul denemeyecek
villa tipi özel örgün eğitim kurumları kapladı
kentleri.

Eğitimin özelleşmesi neden bu kadar hızlan-
dırıldı?

Sorumuzun yanıtı eğitim bakanlığını da kapsa-
yan neo-liberal ekonomi politikalarda yatıyor.
Büyük burjuvazi diye adlandırdığımız tekelci
sermaye 2002’de kurulan siyasal İslamcı ik-
tidarın bankacılık, sanayi, madencilik, tarım,
sağlık, eğitim gibi tüm yaşam alanlarını içeren
özelleştirme kapsamında büyük girişimlerde
bulundu. “Devletin elinde ne varsa satacağız.
Babalar gibi satacağız” diye övünen bir Unakı-
tan bakanımız bile vardı. Sattılar, kamu malını
babalar gibi sattılar. Bugün yaşadığımız derin
yoksulluğun ve iflasın haritası o zamanlar çı-
zılmıştı. Tekelci sermayenin bu hamleleri yal-
nız başına gerçekleştirilmesi hem bilgi ve dene-
yim hem de sermaye bakımından pek yeterli
değildi. O halde ne yapılmalıydı? Çok uluslu
şirketlerle ortaklıklar kurup yabancı serma-
yeyi çekmek, birlikte yatırıma dönüştürmek
gerekliyordu. İşte yapılan budur. Yabancı ser-
maye deyince akla Alın size para, doya doya
harcayın.” demiyor elin oğlu. %90’ın üzerinde
kar payı bana, bunun dışındakiler sana anlayışı
ile hareket ediyor. AlamosGold’ların dağ ba-
yır talanıyla ülkenin çöle çevrilmesi, dağları-
mızın kelaynaklara benzetilmesi, göllerimizin
kurutulması, madenlerimizin özellikle borun
kazılıp dışarıya götürülmesi, hayvancılığın ve
tarımın yok edilerek dışa bağımlılığın sürekli
kılınması ile birlikte sağlıkta tam bir bağımlı-
lık yaşanırken eğitim alanı boş bırakıla bilinir
miydi? İktidara gelirken “at pazarlıklarında”
neler verildiği o zamanlar pek konuşulmamış-
tı. Yirmi yıl içinde tek tek ortaya çıktı: TAM
BAĞIMLILIK. Yaşadığımız bunca yoksullu-

ğün ve zam furçasının tek sebebi küreselleşen sermayeye tam bağımlılıktır. Her alanı şirketler denetim altında tutar. Her alanda sömürüye açık yeni kararlar alınır bir gecede! Doğaldır ki sömürü çürüme getirir. Toplumda etik değerler önde olmak üzere her alanda çürüme yaygınlaştı. Tam bağımlılığın gereği olarak eğitimi kamusalıktan çıkarıp hızla özelleşmeye dönüştürmekle işe başladılar. Başarılı da oldular. Emekçi çocuklarının eşit eğitim alma olanakları ortadan kalktı. Parası olan çocuğunu kurslara gönderiyor, özel dersler aldırıyor, özel okullarda okutuyor. Olmayanların çocukları ise laik, aydın “öğretmenleri alınmış kürsüler” de, hurafelerle uyutularak, aksak-topal öğrenim görmeye çalışıyor.

Ben bu ülkenin geleceğinden kaygı duyuyor ve iki haftadır açıklamaya çalıştığım bağımlılığın panzehrinin TAM BAĞIMSIZLIK olduğunu inanıyorum. Yurdunu seven, bu ülke insanlarının, torunlarının geleceğinden endişelenen bir emekli öğretmen olarak yeni-sömürgecilere karşı tam bağımsızlık anlayışının yaygınlaşmasını, bağımlılık iplerinin koparılmasını, çokuluslu şirket ve ortaklarının hegemonyasının kırılmasını bir gereklilik olarak görüyorum. Ulusal bağımsızlığımız tekelleri şirketlere, ortakları eliyle yeni-sömürgecilere, anlaşmalarla savaş örgütü paktlara teslim edilemez. Bu gereksinimi her yurtsever kalbinde duyar.

Örgün eğitimdeki bu özelleşme furçasında devlet okullarında ders veren öğretmenler özel okullara, yükseköğretimde devlet üniversitelerinde ders veren akademisyenler yüksek ücretlerle özel üniversitelere kaydı. Sınıflar liyakatsiz atamalarla getirilen, ağırlıkla siyasal İslamcı anlayıştaki deneyimsiz, bilimsel düşünmeye uzak öğretim elemanlarına terk edildi. Yükseköğretim kurumları birer liseye dönüştü. Dünya listelerinde araştırma ve makale yayınlama konularında önemli yerlerde olan İTÜ, ODTÜ, Bilkent gibi üniversitelerimiz 800. sıralara geriledi. Bilim yapılamıyor, araştırma-geliştirme (AR-GE) çalışmalarına yeterli ödenek ayrılmıyor. Alanlarında makale yazan doçent ve profesör sayısı giderek

azalıyor. Hiç uluslararası makalesi olmayan kişiler rektör olarak atanıyor. Bu rektörlerden biri okumamış insanlara daha çok güvendiğini saklamıyor. Okumuştan korkmanın dışı vuruşu sergileniyor. Cahil bırak, muhtaç bırak, sürü güder gibi yönet!

Gidişatın felaket olduğunu gören akademisyenler duruma bir bildiriyle müdahale etti. Vayy, sen misin bildiri yayımlayıp halkı uyaran? Bu ülkenin yüz akı, duyarlı akademisyenleri kürsülerinden alındı.

Özelleşme deyince akla sadece örgün eğitim gelmesin. Vakıf Üniversiteleri de yerlerini aldı bu toz-duman içinde. Hangi vakıf üniversiteleri sorusunun yanıtı çok acı! Maalesef tarihatların oluşturduğu vakıf üniversiteleri pıtrak gibi bitti. Eğitim özelleşmeyle birlikte tam bir gerici kuşatma altında! Bu kuşatmanın etkileri elli yılda düzeltilecek gibi değil.

Ses çıkaran sivil toplum kuruluşlarının sesi çıktığı yerde boğularak yeni-sömürgecilik tüm acımasız kurallarıyla dişlilerini döndürmeye devam ediyor. Halkın perişanlığı, temel gıda maddelerine erişimi, eğitimde zaten eksi düzeylere yakın olan oranın daha da gerilemesi dikkatlerden kaçmıyor. İktidar yeni-sömürgeciler açısından çok başarılıydı. Halk cephesinde durum neydi? İnsanları sıkıp suyunu çıkarma, meteliksiz bırakma, milyonları açlık sınırının altında yaşamaya mahkûm etme; eve ekmek, gazete, kitap götürmemeye bakımından da çok başarılı olduğunu söylemek gerekiyor.

Teşviklerle eğitim alanının sermayeye açılarak kamusal anlayıştan uzaklaşılması belli başlı bir sorun olarak yükseliyor. Sermaye bankaları ve endüstriyel alanları kontrol ettiği gibi eğitimi de tekeline almış durumda. Eğitim giderek bakanlığa bağlı olmaktan tamamen çıkarılabilir, okulların anahtarı sermayeye teslim edilebilir. Bakanlık zaten köy okullarını kapatmıştı, köyü aydınlığından mahrum etmişti, öğretmenin köyden ayağını kesmişti, şimdi tamamen okullardan kurtulma çabası gözleniyor. İnsan yaşamında her şey meta (mal) değildir. Eğitim haktır ve kamusal olarak kalmalıdır. Eğitim

ücret karşılığı verilmez. Devletin eğitim programları cumhuriyet ilkeleriyle bağdaşık laik, demokrat öğretmenler tarafından yürütülür, denetlenir ve yeni gelişmeler dikkate alınarak yenilenir. Yer yer yabancı sermaye kuruluşu okullarla ortaklıklar kurularak oluşturulan eğitim dizgesi her haliyle yozlaşmaya açıktır. Sınıf geçecek kadar kendini geliştirememiş öğrencilerin sınıf geçmesi, mezun olamayacak derecede düşük not alan öğrencilerin mezun edilmesi gibi tehlikeler içerir. Bu özel eğitim kurumlarında görev yapacak öğretmen, öğretim üyesi, okutman veya diğer eğitimci için konan işe alma kurallarına ne kadar uyulacaktır? Liyakat sorunu bu kadar yaygınlaşmışken bu kurumlarda liyakate özen gösterilebilecek midir? Bilimden uzak eğitim anlayışı bu kurumları sarmayacak mıdır? Üniversitelerimiz bilim yapamaz, araştırma yapamaz medreseleere dönmeyecek midir? Bu kurumlardan yetersiz bilgi ve donanımla mezun olacak öğrenci iş yaşamında nasıl başarılı olabilir? Atandığı kuruma ne verebilir? Çöken yollar, yıkılan binalar, makineleri çalışmayan kuruluşlar yansıyor kanallara. Bunları yapanlar, aldıkları eğitim, liyakat sorgulanıyor mu? Bunun yanı sıra velinin ödediği okul ücretinin belli bir bölümü yabancı okul patronlarına akacaktır.

Eğitim bakanlığının diyanet işleriyle ve çeşitli vakıflarla birlikte birçok proje planlayarak eğitimi bilimden uzak bir anlayışla çepeçevre kuşatması da ayrı bir sorun. Açık açık söylenemese de şeriat düzeni uygulanıyor. Çok tepki çeken bir uygulamada göstermelik cezalarla uygulayan cezalandırılıyor, ama hemen sonrasında ödüllendiriliyor. Son haremlik-selamlık uygulamasını gerçekleştiren okul müdürünün önce görevden alınması, hemen aynı göreve döndürülmesi örneği anımsanmalı.

Ayrıca sermayenin özel okullarında yetişen öğrenciyle çeşitli yokluklar içerisinde eğitim almaya çalışan öğrenci arasındaki fırsat ve olanak eşitsizliği görmezden gelinemez. Bunun temelinde, aslında her çelişkinin altında sınıf farklılığı yatar. Özel eğitim kurumları devletleştirilmelidir. Eğitim kamuya açık ve

parasız olmadığı sürece çözüm pek mümkün görünmüyor. Asgari ücretle geçinmeye çalışan bir işçi ailesinin çocuğu ile her olanağa erişimin önünde engel bulunmayan bir kesimden gelen çocuğu aynı sınava sokmak başlı başına bir eşitsizliktir; sakıncalıdır, kaldırılmalıdır, fırsat eşitliği sağlanmalıdır.

Eğitimde özelleşmeye bir an önce son verilmeli. Eğitim birliği sağlanmalı ve her öğrenciyi eşit eğitim, eşit koşullarda öğrenim verilmeli. Öğrencinin kitap, defter ve diğer araç-gereçleri karşılıksız sağlanmalıdır, kamusal olarak karşılanmalıdır; burs, barınma ve beslenme sorunları kalmamalıdır. Eğitim kamu yararına olmalıdır.

Okullarımızda ya hiç olmayan ya da yetersiz araçlarla işlevsiz hale getirilen laboratuvarlar yeniden yaygınlaşmalı ve güncel eğitim ve bilim araçlarıyla donatılmalıdır. Bilimsellikten uzaklaştırılan, teokratik medrese eğitimine dönüştürülen eğitim tekrar çağdaş, bilimsel rotaya girmelidir, güncel olanaklara kavuşmalıdır. Eğitim su, elektrik, yaşama, sağlık, barınma, düşünce açıklama gibi temel anayasal haklardan biridir. Bu haklar kesintisiz karşılanmalıdır, daraltılmak bir tarafa, genişletilmelidir.

THOMAS HOBBS'UN FELSEFİ GÖRÜŞLERİ VE EĞİTİM ANLAYIŞI¹

Ahmet Örak*

¹ Bu çalışma Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Programında yer alan ve Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy tarafından yürütülen Eğitim Politikası dersi kapsamında hazırlanmış ve abece dergisi için düzenlenmiştir.

*Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Yönetimi Programı Yüksek Lisans Öğrencisi

Bu çalışmada, ülkemizde de Leviathan eseriyle tanınan bir düşünür olan Hobbes'un felsefi görüşleri ile siyasal alan, yurttaşlık ve eğitime ilişkin görüşlerinin bir betimlemesi yapılmaya çalışılmaktadır.

Hayatı ve Yaşadığı Dönem

Hobbes, 1588 yılında İngiltere'de, Westport'ta dünyaya geldi. İngiltere'yi işgal etmek niyeti ile yaklaşan İspanyol Yenilmez Armada'sının yarattığı korku ile annesinin Hobbes'u erken doğurduğu söylenmektedir. Hobbes bu durumu şöyle anlatır: «Korku ve ben, ikiz olarak dünyaya geldik» (Leslie, 1952, akt: Zabunoğlu, 1957). Oxford'da eğitim görmüş, daha 14 yaşında iken mükemmel derecede Latince ve Yunanca öğrenmiştir (Russell 1948, akt: Zabunoğlu, 1957). Üniversiteyi bitirdikten sonra Lord Cavendish'in oğluna arkadaş ve öğretmen olur. Cavendish ailesi ile bağları sayesinde hem Francis Bacon gibi dönemin önemli fikir ve siyaset insanları ile tanıştı hem de İtalya ve Fransa'ya seyahat ederek bu iki ülkenin siyasi sistemlerini inceleme fırsatı bulur (Oakeshott, 1955, akt: Zabunoğlu). 1631 yılında tekrar Avrupa'ya seyahat eder ve Floransa'da Galileo, Paris'te Descartes ile tanışmış ve daha sonraları da pek çok ünlü aile ile birlikte çalışmış ve penslere ders vermiştir.

Londra şehrinin maruz kaldığı büyük bir yangın tehlikesinden ve geçirdiği veba felâketinden sonra, parlamento bu yangın ve vebanın sebeplerinin araştırılıp bulunmasını sağlamak üzere bir komite oluşturdu. Komite özellikle Allah'ı inkâr eden eserler, yazılar üzerinde durdu ve belli başlı olarak Hobbes'un eserleri incelendi. Parlamento maruz kalınan bu felaketlerden Hobbes'u ve eserlerini sorumlu tuttu ve bundan böyle İngiltere'de Hobbes'un eserlerinden hiç birisinin basımına müsaade edilmemesine ve basılı eserlerinin de İngiltere'ye sokulmamasına karar verdi (Russell 1948, akt: Zabunoğlu, 1957).

Hobbes'un yaşadığı dönem İngiltere içinde ve dışında yoğun ve kanlı savaşların yaşandığı bir dönemdir. Bilinçli bir şekilde şahit olduğu ilk büyük çatışma Avrupa'da dinî inanç ve toprak

anlaşmazlıklarından doğan Otuz Yıl Savaşları'dır (1618- 1648). O tarihte Avrupa nüfusunun yaklaşık yüzde 25 ila 40'ının ölümüne yol açan, tarihin en kanlı savaşlarından biri olan Otuz Yıl Savaşları, esas olarak Protestan ve Katolik Avrupa'nın savaşıdır; ama içinde çok sayıda küçük savaş da verilmiştir (Hobbes, 1651; 2017). Öte yandan aynı dönemde İngiltere'de, Parlamento ile kral Charles I'in arasında iktidarın nihai olarak kimin elinde olduğuna dair bir anlaşmazlık vardır. Charles I iktidarını doğrudan Tanrı'dan aldığını iddia etmekte ve Parlamento'nun kendisini sınırlayabileceği fikrini kabul etmemekte ve dahası Anglikan Kilisesi'nin doktrinini tüm İngiliz halkına dayatabileceğini düşünmekte idi. Orta sınıfların rahatsızlıkları da büyük oranda Parlamento'da temsil edilme hakkının feodal toprak beylerine tanınırken kendilerine tanınmamasıydı. Bu gerilimler oldukça kanlı bir iç savaşa (1642 -1651) yol açmıştır. Savaşın galibi Parlamento ve taraftarları olmuştur. Kral, savaşın sonunda idam edilmiştir. İktidara Parlamento güçlerinin savaştaki lideri General Oliver Cromwell gelmiş ancak onun kısa bir süre sonra ölmesi üzerine tahta Charles I'in oğlu Charles II getirilmiştir. Hobbes, tüm bu dehşet verici olaylara şahit olmuştur (Fındık, 2015).

Kılıçbay'a (1651; 2017, s. 10) göre, Hobbes'un dönemi, İngiltere'de ulusal pazarın inşa dönemidir. Bu dönemde kapitalizm feodalizmi tasfiye etmiştir ama kapitalistler feodalleri siyaset sahnesinden henüz silmemiştir.

Öte yandan, 17. yüzyıl hem Aydınlanma düşüncesi hem de Sanayi Devrimi açısından bir dönüm noktasına işaret eder. Thomas Hobbes'tan başka, Galileo Galilei, Johannes Kepler, René Descartes, Pierre Fermat, Blaise Pascal, Robert Boyle, Christiaan Huygens, Antonie van Leeuwenhoek, Robert Hooke, Isaac Newton, Gottfried Wilhelm Leibniz, Baruch Spinoza, Francis Bacon, Tommaso Campanella ve daha birçok namılı filozof ve bilim insanı o büyük atılımların hem faili hem de tanığı olmuştur. Kısacası, modern dünyanın maddi ve fikri temelleri bu yüzyılda atıldı (Hobbes, 1660; 2020, s. 13).

Hobbes'un yaşadığı onyedinci yüzyılda, Ko-

pernik'in, Kepler'in, Galile'nin, Descartes'in ortaya koydukları, yalnızca yepyeni bir dünya görüşü şekillendirmekle kalmadı, aynı zamanda kilisenin ilahi olarak ilan ettiği şeylerin yanlış olduğunu, başka deyişle Tanrı'nın yeryüzündeki ilahi ve yanılmaz temsilcisi olmadığını, kilisenin kelamının Tanrı kelamı olmadığını gösterdi. Kopernik güneş merkezli evren modelini geliştirerek dünyanın da diğer gök cisimlerinden bir farkı olmadığını, ilk günah nedeniyle olsun, başka nedenlerle olsun evrenin en kötü kısmında yaşamaya mahkûm olmadığını, evrenin insana göre düzenlenmediğini, nasıl dünya gezegenlerden bir gezegense insanın da evrendeki varlıklardan bir varlık olduğunu düşünmeyi olanaklı kıldı (Steven, 2000:19-22, akt: Fındık, 2015).

Thomas Hobbes adına ilginç olan, koyu bir marksist, yani kral yanlısı ve koyu bir dindar olmasına rağmen tanrısal iktidarı yeryüzüne indiren en önemli filozoflardan biri olmasıdır. Bu bir çelişki değildir çünkü Hobbes'un esas kaygısı iktidarın tanrısal ya da insansal olması değil, sürekli içinde yaşadığı savaş ve korku ortamının da etkisiyle, güvenlik ve barışın korunmasıdır. Bunun da yolunun, "Leviathan" adını verdiği ve insanların sözleşme ile olağanüstü yetkiler devrettiği, bir çeşit "yurttaşlar şirketi" olan (Kılıçbay, 1651; 2017, s. 11) bir devletin inşası olduğunu iddia eder. Öte yandan Hobbes, yaşadığı dönemin aydınlanma hareketinin farkındadır ve onun bir parçasıdır. Bu nedenle, feodalizmin düşünsel altyapısını oluşturan kiliseye dayalı düşünce yapısından kesin olarak kopmuş haldedir.

Felsefi Görüşleri

Hobbes'a göre insanlar doğuştan eşittir. Doğa insanları bedensel ve zihinsel bakımdan o kadar eşit yaratmıştır ki bazen bedence diğerlerine göre çok güçlü olan ya da zihince diğerlerinden çok daha hızlı düşünebilen birinin her şey göz önüne alındığında diğerlerinden bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia edecek kadar fark yoktur. Hobbes'a (1651; 2017) göre, zihinsel yetenekler konusunda, insanlar arasında kuvvet bakımından bulunandan daha fazla eşitlik görür. Fakat Hobbes (1651; 2017, s. 100) bu eşitliği olumlu bir durum olarak görmez, aksine "eşitlikten gü-

vensizlik doğar” der ve şöyle devam eder: “Bu yetenek eşitliğinden amaçlarımıza erişme umudunun eşitliği doğar. Bundan ötürü iki kişi aynı anda aynı sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederse birbirlerine düşman olurlar ve esas olarak varlığını korumak ve bazen de sadece zevk almak olan amaçları uğruna birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışırlar.”. Hobbes (1651; 2017, s. 100), “eşitlikten güvensizlik doğar” fikrini “güvensizlikten savaş doğar” fikrine bağlar ve daha da hümanizm karşıtı bir çizgiye yönelir:

Herhangi bir kimsenin başkalarına olan güvensizliğinden kurtulması için kendisine tehlike oluşturabilecek kadar büyük bir kuvvet kalmadığına görünceye kadar, cebren ve hileyle, olabildiği kadar çok insanı hakimiyeti altına almasından başka akla yatkın bir yol yoktur. Bu, o kişinin kendi varlığını koruması için gerekli olanın ötesinde bir şey değildir ve buna genellikle cevaz verilir. ... Dolayısıyla, bir insanın kendi varlığını korumak için başka insanlar üzerindeki egemenliğini bu şekilde artırması gerekli olduğundan buna da cevaz verilmelidir”

Hobbes (1651; 2017, s. 101), öne sürdüğü görüşlerin özetini şöyle yapmıştır:

Bu durumda, insan doğasında üç temel kavga nedeni buluyoruz. Birincisi rekabet, ikincisi güvensizlik, üçüncüsü de şan ve şeref.” Hobbes’a göre rekabet, insanları kazanç için mücadeleye iter ve başka insanların kişiliklerine, eşlerine, çocuklarına ve hayvanlarına egemen olmak için şiddet kullanır. Güvensizlik, insanların kendilerini korumaları için şiddet kullanır. Şan ve şeref ise kendi kişiliklerine doğrudan veya arkadaşları, milletleri, meslekleri, akrabaları dolayısıyla kişilere, bir söz, bir gülümseme, farklı bir görüş ve başka bir aşağılama işareti gibi küçümsemelere karşı şiddet kullanır.

Eşitliğin güvensizlik, güvensizliğin savaş ve savaşın şiddet doğurduğu bu ölümcül döngüye

Hobbes “*insanlığın doğal durumu*” adını verir ve felsefe, siyaset, hukuk, ekonomi ve eğitime dair bütün görüşlerini bu ilke üzerine inşa eder. Hobbes için bu savaş her zaman fiziksel bir savaş değildir, insanlar doğa durumunda birbirleriyle düzenli ve normal ilişkiler kurabilir fakat doğa durumu en temelinde sonsuz bir güvensizlik durumudur. Hep şiddetli bir ölüm korkusu ve tehlikesi vardır ve insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürer. Bu durumu açıklamak için şöyle bir örnek verir:

O halde insan kendisini düşünsün; yolculuğa çıkarken silah kuşansın ve yanında insanlar olsun ister; yatmaya giderken kapılarını kilitler, evde olduğu zaman bile çekmecelelerini kilitler ve bütün bunları ona verilecek zararların öcünü alacak yasaların ve silahlı kamu görevlilerinin var olduğunu bildiği halde yapar; silah kuşanıp yolculuk ederken vatandaşları hakkında, kapılarını kilitlerken hemşireleri hakkında, çekmecelerini kilitlerken çocukları ve hizmetçileri hakkında ne düşünmektedir? (Hobbes, Leviathan, 1651; 2017, s. 102).

Hobbes, doğa durumunda, insanın ayırt edici özelliği olan aklını öne çıkarmak yerine onun hayvanî yönlerini vurgular. Ona göre insanoğlu, akıl aracılığıyla bulunabilecek olan ahlaki bir neden, bir ideal doğrultusunda harekete geçmekte, bunun yerine belirleyici konumda kendini koruma güdüsü biçiminde psikolojik bir neden yer almaktadır (Sabine, 1959: 469 ve Strauss, 2000: 15-156’dan akt. Fındık, 2015). Hobbes’a göre mutluluğu elde etme doğrultusunda insanoğlunun ihtiyacı olan şey erdem değil güçtür. Bu nedenle insanların genel eğilimi “...ancak ölümlü sona erecek olan aralıksız ve huzursuz bir güç üstüne güç elde etme arzusudur” (Hobbes, 1651; 2017). Hatta Hobbes’a göre cömertlik, nezaket, asalet yahut bir insanı sevilen ya da birçokları tarafından korkulan biri haline getiren her özellik veya böyle bir özelliklerle nam salmak güç elde etmektir.

Marshall Sahlins (2021), “Batı’nın İnsan Doğası

Yanılsaması” adlı çalışmasında Hobbes’un doğa durumu anlayışını Tukidides’ten (M.Ö. 472 – 400) aldığı, Tukidides’in bu anlayışı, Peleponnez Savaşı sırasında özellikle Korfu’da yaşanan kanlı iç savaşın ardından geliştirdiğini iddia eder. Tukidides’e göre bu savaşta “oldum olası yasaya, şimdi de efendisine baş kaldıran insan doğası, frenlenemez tutkular biçiminde, adalete duyulan saygıyı ayaklar altına alıp her türlü fazilete düşman kesilerek, şen şakrak arz-ı endam etmiştir ve bütün bu kötülüklerin nedeni açgözlülük ve ihtirastan doğan iktidar hırsıdır.” Ahlaki yozlaşma kendi çıkarını gözetken riyakarlıkla birleşmiş ve öyle bir boyuta varmıştır ki kelimeler anlam değiştirerek yeni anlamları yüklenmek zorunda kalmıştır (Sahlins, 2021). Hobbes da doğa durumunu tanımladığı eseri Leviathan’ı benzer koşullarda, İngiltere İç Savaşı yıllarında yazmıştır. Hobbes, Tukidides’i İngilizce ’ye çeviren ilk insandır.

Sahlins’e (2021) göre doğa durumu anlayışı Tukidides’ten de geriye gitmekte ve “Tukidides, Korfu’daki anarşi tasvirini, kendi yozlaşmış “Demir Çağı”nı tasvir ederken Hesiodos’un (M.Ö 750 – 650) insanlığın durumuna yaktığı ağıttan aşırımı gibidir.” Hesiodos, İşler ve Günler adlı şiirinde, aynı güç ve kazanç hırsından, aynı şiddet ve yıkımdan, aynı ahlaki bozulmadan ve aynı anlamı çarpıtılmış kelimelerden bahseder (Sahlins, 2021). Sahlins, böylece Hobbes’un doğa durumu anlayışının sadece Hobbes’a ait özgün bir görüş olmadığı ve iki bin yıllık tarihi bir derinliği olduğu sonucuna varır. Dahası, insan doğası kavramının eski Yunanlılar zamanından beri etik açıdan sorunlu kültürel pratikler için bir mazeret bohçası olarak kullanıldığını vurgular. Sahlins (2021, s. 50) şu tespiti yapmaktadır;

Kadınların tâbiyet altına alınması, seri tekeşlilik² yahut para aşkı gibi pratiklerden söz ediyorum. Ortaya çıkan olumsuz durumdan doğa sorumlu tutulur ve böylelikle ahlaki çelişki (örneğin, emperyalizm ile de-

2 Seri tek eşlilik, bireylerin yaşam boyu çok sayıda partner ile cinsel ilişkiye girerken tek eşli kimliklerini korumalarıdır. Hızlı bir şekilde bir tek eşli ilişkiden diğer bir tek eşli ilişkiye geçmektir. (Conley & Rubin, 2015).

mokratik eşitlik (isonomia) arasındaki çelişki) herkesin, en başta da bu çelişkiyi hoş görenlerin sorumluluk alanı dışına çıkarılır.

Devamında Sahlins (2021, s. 52) görüşünü şu şekilde bağlamaktadır:

Evet ne olursa olsun: İnsan doğası, düzen biçimine de bürünebiliyor kargaşa biçimine de. Kültürel biçim de olabiliyor, onun doğal karşıtı da. Karşımıza açıkça görünür şekilde de çıkabiliyor, aldatici şekilde kendini daha yüzeysel şeylerin ardına gizleyerek de. Bunların hepsi insan doğasıdır. İnsan doğasına aykırı hareket edecek tek şeyin yine insan doğası olarak tanımlandığı, kaybetme riskinin olmadığı bir tarih yazımıdır bu. Böylelikle insan doğası, dünya tarihinin rakipsiz ağır sıklet şampiyonu haline getirilir.

Sahlins (2021) insanın doğal durumu anlayışının ortadan kalkmadığını, ABD’nin dünya tarihi üzerindeki emperyal tasarılarında halen hüküm sürdüğünü, tek farkın insan doğası yoluyla çoğaltılacak doğal öz çıkara, “bireysel özgürlük” adı altında daha çok değer verilmesi olduğunu iddia etmektedir. Sahlins’e göre (2021), ABD’nin herkes için neoliberal demokrasi projesi Antik Çağ’ın aynı öncülüne göre işliyor: Kültürün yüzeyselliği ve kültürün insanın doğal açgözlülüğü karşısındaki savunmasızlığı.

Hobbes’un insanın doğal durumu ya da doğa durumu üzerine yaptığı çalışmalarına ilişkin olarak Sahlins (2021, s. 63-64) şu sonuca varmıştır:

Peki ya özçakar? İnsanlığın büyük kısmı için bizim anladığımız haliyle özçakar, normatif anlamda doğal olmayan, anormal bir şeydir: Kendi çıkarına düşkünlük; delilik, büyüçülük eseri bir şey olarak görülür veya kişinin toplumdaki dışlanması, infaz edilmesi veya en azından tedavi görmesi için bir gerekçe işlevi görür. Böylesi bir açgözlülük, değil toplumsallık-öncesi bir insanın doğasının ifadesi olmak, genellikle insanlıktan çıkma olarak değerlendirilir. İnsani bir varoluşu tanımlayan insani ilişkilerin askıya alınmasıdır. Yine de benlik, beden, deneyim, haz, acı, faillik, belirli bir amaca

yönelmek ve hatta bizatihi ölüm, bu kadar fazla toplumda kişi ötesi ilişkiler olarak görülüyorsa ve yüksek bir ihtimalle insanlık tarihinin çok uzun bir dönemi boyunca da böyle görüldüyse o zaman şöyle bir sonuca varabiliriz: İnsanın kendi çıkarına düşkün hayvani bir doğaya sahip olduğu yolundaki Batı'ya özgü bu kavrayış, dünya antropoloji ölçeğinde bir yanılsamadır.

Hobbes'un insanın doğal durumu ya da insan doğası olarak adlandırdığı tehlikeli ve güvensiz hal için önerdiği çözüm açık ve nettir: Devlet olmadıkça herkes herkese karşı daima savaş halindedir ve insanların hepsini korku altında tutacak genel bir güç olmadığı sürece bu savaş durumu devam edecektir. Üstelik, böyle bir savaşta hiçbir şey adalete aykırı değildir. Genel bir gücün olmadığı yerde yasa yoktur ve yasa olmayan yerde de adalet yoktur (Hobbes, Leviathan, 1651; 2017). Hobbes'a göre savaş durumunun alternatifi "barış"tır fakat Hobbes'a göre bu barışın sağlanması için bazı şartlar vardır ve bu şartlara Doğa yasaları denir. Bu yasaların içinde en önemlisi ikinci yasadır ve Hobbes bu yasayı şöyle açıklar : Bir insan, başkaları da aynı şekilde düşündüklerinde, barışı ve kendini korumayı istiyorsa her şey üzerindeki hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı kadar özgürlükle yetinmelidir. (Hobbes, 1651; 2017, s. 104). Diğer bir deyişle Hobbes sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkalarına yapma demek istemiştir. Hobbes'a göre bir "hakkı bırakmak", başkalarının herhangi bir şey üzerindeki hakkının meyvelerinden yararlanmalarına engel olma *özgürlüğünden* vazgeçmektir. Bir hak sadece ondan *feragat edilerek* ya da onu başka birine *devrederek* bırakılabilir. Bir hakkın devredilmesi ise *sözleşmedir*.

Hobbes, doğa durumunun neden olduğu savaşın, korku salan bir egemen gücün varlığı ve barış ile çözülebileceğini, barış koşullarının sağlanması için hakların sözleşme ile devrinin gerektiğini belirttikten sonra, o büyük ve korkutucu gücün, yani devletin tanımına ulaşır : bir insan topluluğu, kendi arasında ahit yaparak, hepsinin kişiliğini birden temsil etmek, yani onların temsilcisi olmak hakkının hangi kişiye veya heyete veri-

leceği konusunda çoğunlukla anlaştığı vakit bir devlet kurulmuştur denir. Hobbes devleti şöyle tanımlar:

Herkes herkese, *senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kulman şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye ya da bu heyete bırakıyorum* demişçesine herkesin herkesle yaptığı bir ahit yoluyla hepsinin bir ve aynı kişilikte gerçekten birleşmeleridir. İşte o ejderhanın [Leviathan] veya daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında barış ve savunmamızı borçlu olduğumuz o *ölümlü tanrının* doğuşu böyle olur (Hobbes, 1651; 2017, s. 136).

Bir devletin kuruluşu ile egemenliğin devredildiği *kişi* veya *heyetin hak ve yetkileri* doğar. (Hobbes, 2017). Bu hak ve yetkiler, antik Yunan demokrasisi ölçü alındığında bile anti-demokratiktir. Sahlins'e (2021) göre, Hobbes, demokrasi karşıtı geleneğin en önemli temsilcilerinden biridir. Skinner'a (2008) göre, Hobbes'un Leviathan'daki amaçlarından birisi, cumhuriyetçi düşünce yapısını ve onunla birlikte hümanist yurttaşlık biliminin üzerinde yükseldiği eşitlik ve yurttaşlık teorilerini ortadan kaldırmaktır. Hobbes'un egemenler için tanımladığı hak ve yetkilere yakından bakıldığında Skinner'ın yorumu daha anlaşılır olacaktır:

- i- Uyruklar, hükümet şeklini değiştiremezler. Herkes egemenliği kendilerini temsil eden kişiye verdiği için onu alaşağı ederlerse onun olanı ondan almış olurlar, bu adaletsizliktir. Ayrıca ahde uymamaktır. Bazı kişiler egemenlerine itaat etmemenin nedeni olarak insanlarla değil Tanrı ile sözleşme yaptıklarını iddia etmişlerdir fakat bu da haksızdır çünkü Tanrı'nın kişiliğini temsil eden birinin aracılığı olmadan Tanrı ile sözleşme yapılamaz. Tanrı ile kişiliği ise sadece Tanrı'nın altında egemenliğe sahip olan Tanrı'nın vekili tarafından temsil edilir.
- ii- Egemen güçten vazgeçilemez. Uyruklardan hiçbiri vazgeçme mazeretini öne sürerek uyrukluktan kurtulamaz.
- iii- Hiç kimse çoğunluk tarafından belirlenen egemenin kuruluşuna adaletsizlik etmeden

karşı gelemez. Çoğunluk muvafık oylarla bir egemen tayin ettiği için karşı oy veren de diğerlerine uymalı, yani, egemenin yapacağı bütün eylemlerini kabul etmeye veya kabul etmediğinde yok edilmeye razı olmalıdır.

- iv- Egemenin eylemleri uyruklar tarafından eleştirilemez. Çünkü egemen uyruklarından aldığı yetkiyi kullandığında uyruklar adına hareket etmektedir.
- v- Egemenin yaptığı hiçbir şey için uyruk tarafından cezalandırılmaz.
- vi- Uyruklarının barışı ve savunulması için neyin gerekli olduğuna egemen karar verir.
- vii- Bir uyruğa, diğer uyruklarca engellenmeden yararlanabileceği şeyleri ve yapabileceği eylemleri gösteren kurallar koyma yetkisinin tümü egemenliğin bir parçasıdır.
- viii- Yargılama ve anlaşmazlıkları çözme hakkı egemene aittir.
- ix- Uygun gördüğü şekilde savaş ve barış yapma hakkı da egemene aittir.
- x- Bütün barış ve savaş danışmanlarını seçme hakkı,
- xi- Ödül ve ceza vermek ve bunu dilediği gibi verme hakkı,
- xii- Şeref ve paye verme hakkı egemenindir.

Kıscası devlet, egemenin bizzat kendisidir. Hobbes, her ne kadar bazı yerlerde egemen bir heyetten bahsetse de ideal olanın tek bir egemen olması olduğunu kesin bir dille belirtir. Hobbes, ikincil temsilciler tehlikelidir der ve görüşünü bir egemen güç kurulmuş bulunuyorsa egemen tarafından tespit edilmiş belirli amaçlarla olma durumu müstesna, bu insanların başka bir temsilcisi olamayacağını iddia eder. Hobbes'a göre, egemenin hakları bölünemez, egemenin feragat etmesi hali dışında yok olmaz ve uyrukların şan ve şerefi egemen gücün karşısında yok olur. Egemenin gücünün varlığı hiçbir zaman yokluğundan zararlı olamaz (Hobbes, 1651; 2017).

Eğitime İlişkin Görüşleri

Hobbes'un önerdiği, egemenliğin ve tüm gücün bir ölümlü tanrının elinde birleştiği devlet modelinde eğitim de egemenin iktidarının gereklerine göre şekillenir. Buna göre, Egemen, egemenlik haklarının gerekçeleri ve nedenleri hakkında halkın bilgisiz kalmasına veya yanlış bilgilendirilmesine göz yumamaz. Bu hakların gerekçeleri titiz ve doğru bir şekilde öğretilmelidir. Çünkü bunlar, herhangi bir toplum yasasıyla veya yasal cezalandırma ile ayakta tutulamazlar. Görüldüğü üzere Hobbes, 1651 gibi daha zorunlu ve kitlesel eğitimin ve yaygın okulların olmadığı bir dönemde, eğitimin "rıza üretme" ve "var olan düzenin yeniden üretimi" konusundaki rolünün farkındadır. Hobbes, (1651; 2017, s. 251-252) eğitimin insanların bilinçlerinin eğitim yoluyla şekillendirilmesi konusunda çağının ilerisindedir.

Sıradan insanların zihinleri, güçlülere bağımlılıkla lekelenmiş veya öğretmenlerin düşünceleriyle çiziktirilmiş olmadıkça kamu otoritesi tarafından onlara basılacak her şeyi kabul etmeye yatkın beyaz kâğıt gibidir. [*Öyle olmasa*], koskoca uluslar aklın üstünde olan Hıristiyan dininin büyük gizemlerini nasıl kabul ederdi? Milyonlarca insan, akla aykırı olan; aynı varlığın [tanrının] aynı anda birden fazla yerde olabileceği düşüncesine nasıl inandırılabilirdi ve insanlar, yasa tarafından korunan öğretim ve propagandaları yoluyla önyargısız bir kişinin onu öğrenmek için onu işitmesinden başka bir şeye ihtiyaç duymayacağı ölçüde akla uygun olan bunu kabul ettiremezler mi? Dolayısıyla şu sonuca varıyorum ki, egemenin doğal ve temel haklarının halka öğretilmesinde egemen bütün iktidara sahipken kendi hatasından veya devletin yönetiminde görev verdiklerinin hatasından kaynaklananlar dışında hiçbir zorluk yoktur. Dolayısıyla halkı bu hususta eğitirmek onun görevidir ve sadece görevi değildir, aynı zamanda onun yararınadır ve başkaldırmadan dolayı kendi kişiliğine gelebilecek tehlikelere karşı onun güvencesidir de.

Hobbes, eleştirel pedagojinin yirminci yüzyıl-

da önemli kavramlarından biri olan “gizli müfredat” (hidden curriculum) konusunda ulaştığı bazı sonuçları, 1651 yılında ve şaşırtıcı bir açık sözlülükle “açık müfredat” olarak ortaya koymuştur. Sıradan insanların zihinlerinin otorite tarafından kolaylıkla şekillendirilebilmesi, din ve tanrı örneklerinde olduğu gibi akla aykırı olguların milyonlarca insana aynı kolaylıkla benimsetilebilmesinden yola çıkarak, doğru bir yöntem kullanılırsa egemenin iktidarının korunmasında eğitimin yasalardan daha büyük rol oynadığını fark etmiş olması Hobbes’un eğitimin önemi ve toplumsal yaşamdaki işlevleri konusunda ne kadar “ileri görüşlü” olduğunu gösterir.

Hobbes, Apple’ın (2006) çalışmalarında yer alan önemli bir kavram olan “gizli müfredat’a” dair işlevlerin bazılarını açık müfredat olarak ortaya koymaya şöyle devam eder:

- 1) Uyuşuklara, yönetimi değiştirmeye özenmemeleri gerektiği de öğretilmelidir. Halka, komşu ülkelerde gördükleri herhangi bir yönetim biçimini kendi yönetim biçiminden daha fazla sevmemeleri ve başka ülkelerde gördükleri zenginlik ne olursa olsun değişiklik arzu etmemeleri de öğretilmelidir (Hobbes, 1651; 2017, s. 252).
- 2) Uyuşuklara, egemen karşısında popüler kişilere bağlanmamaları da öğretilmelidir. Ne kadar yüksekte durursa dursun veya toplum içinde ne kadar göz alıcı biçimde parlarsa parlansın, uyrukdaşlarından herhangi birinin erdemine hayranlıkla veya egemen meclisleri dışında ....herhangi bir meclise hayranlıkla hareket etmemeleri ve onlardan, egemen güç tarafından onlara aktarılan dışında hiçbir etki kabul etmemeleri gerektiği de uyuşuklara öğretilmelidir (Hobbes, 1651; 2017, s. 253).
- 3) Uyuşuklara egemen güce itiraz etmemeleri de öğretilmelidir. İster bir insan ister bir meclis olsun, egemen temsilci hakkında kötü konuşmanın veya onun iktidarını tartışma konusu yapmanın veya ona itiraz etmenin veya halkın gözünde küçük düşürülecek şekilde ve halkın itaatini, ki devletin güvenliği buna bağlıdır, gevşetecek şekilde

onun adını saygısızca anmanın ne kadar büyük bir hata olduğu halka öğretilmelidir (Hobbes, 1651; 2017, s. 253).

- 4) Uyuşuklara görevlerini öğrenmeleri için belirli günler ayrılmalıdır. Onlara eğitim vermeleri için görevlendirilmiş kişileri dinleyebilecekleri belirli süreler, normal iş süreleri dışında tahsis edilmedikçe insanlara bunlar öğretilmeyeceğine göre veya bir kez öğretildikten sonra insanlar bunları hatırlayamayacaklarına göre veya aradan bir kuşak geçtikten sonra egemen gücün kimde olduğunu dahi bilemeyeceklerine göre bir araya toplanabilecekleri ve egemenlerin egemeni olan Tanrı’ya dualar ve övgülerden sonra görevlerinin onlara anlatılacağı ve genelde hepsini ilgilendiren pozitif yasaların okunup açıklanacağı ve onları yasa yapan otoritenin kafalara belirli zamanlar tespit edilmesi gerekir (Hobbes, 1651; 2017, s. 253).

Hobbes’un halka öğretilmesi gerekenlere dair yaptığı bu açıklamalar eğitimi tamamen politik bir alan olarak gördüğünü gösterir. Hobbes için politik olmayan, yani egemenin iktidarına ve var olan düzenin devamına hizmet etmeyen bir eğitim söz konusu olamaz. Bu eğitim o kadar incelikli ve ustaca olmalıdır ki halk kendi egemeninden ve kendi düzeninden başka hiçbir kişi ve düzene ilgi duymamalıdır. Dahası Hobbes, bu eğitimi “ömür boyu politik eğitim” olarak tasarlamaktadır. Kitle iletişim araçlarının olmadığı bir zamanda uyuşukların ideolojik biçimlendirilmesinin aralıksız devam edebilmesi amacıyla belirli yerlerde ve belirli zamanlarda düzenli olarak halka *otoriteyi kafalarına yerleştirecek* bir ömür boyu eğitim verilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Aynı politik amaçların gerçekleştirilebilmesi için Hobbes, üniversitelere özel bir önem verir. Bu anlamda, din adamları ve bilgileriyle gösteriş yapan kimselerin bilgilerini üniversitelerden ve hukuk okullarından veya bu üniversite ve okullarda ün sahibi kişilerce yayımlanmış kitaplardan aldıklarını savunur. Bundan dolayı halkın eğitiminin tümüyle gençliğin üniversitelerde

doğru biçimde eğitilmesine bağlı olduğunu iddia eder (Leviathan, 2017). Gençliğin doğru biçimde eğitilmesi, egemenin haklarının ve yetkilerinin tanınması ve bunların sorgulanmadan ve itiraz edilmeden kabul edilmesi anlamına geldiği daha önce belirtilmişti.

Hobbes'a göre üniversiteler, devlet ve ahlak öğretisinin çeşmeleri olduğuna göre ve vaizler ve asiller oradan çıktıkları suyu halkın üzerine serptiklerine göre bu suyun hem pagan politikacıların zehrinden hem de aldatici ruhların büyülerinden uzak olmasını sağlamak için kesinlikle büyük ihtimam gösterilmesi gerekir. Açıktır ki bu ihtimam, üniversitenin bilimsel özgürlüğü ve akademik özerkliği konusunda değildir. Aksine, Bejan'ın (2010) Hobbes'un eğitim anlayışı üzerine yaptığı çalışmaya göre, üniversitelerde neyin öğretileceği, bunları kimin öğreteceği ve hangi doktrinlerin bastırılacağı en üst hoca olan egemenin kararına bağlıdır. Egemeni diğer hocalardan ayıran şey, derslerde onun tanımlarını kabul etmeyi reddeden hoca ve öğrencileri cezalandırma hakkıdır.

Hobbes, eğitimi kamusal bir alan olarak düşünür. Hobbes'a göre, öğretmek yetkisi ve halkı egemen güce olan görevleri konusunda eğitmek görevi kamu görevlilerine aittir. Kamu görevlileri aynı zamanda, halka neyin haklı neyin haksız olduğu bilgisini kazandırmak, halkı dindarlığa ve barış içinde yaşamaya hazırlamak, halkı halk düşmanlarına karşı direnmeye hazır hale getirmek yetkilerine sahiptir. Kamu görevlileri bu yetkileri egemenden alırlar.

Hobbes, çocukların eğitimi konusuna da değinmiştir. Çocukların eğitimi ile ilgili olarak, egemenin uyruklarla kurduğu ilişkinin benzerini baba ile çocuklar arasında da kurar. Buna göre, çocukların ilk eğitimleri ebeveynlerinin ihtimamına dayandığı için çocuklar, onların nezaretinde oldukları sürece onlara itaat etmelidir. Herkesin babası, onu yaşatma ve yok etme kudretine sahip olan efendisidir (Hobbes, 1651; 2017). Yani baba, ailenin Leviathan'ıdır. Fakat günün sonunda çocuklar belirli bir olgunluğa geldiklerinde ve artık ebeveynleri tarafından bakılmadıklarında esas görevleri olan egemene uyrukluğa başlamalıdır.

Sonuç

Hobbes, felsefi ve siyasi görüşleri ile inşa halinde olan kapitalist devlete birbiriyle bağlantılı iki temel dayanak sağlamıştır. Bunların birincisi, Avrupa'ya özgü bir "insan doğası" anlayışı, ikincisi ise bu anlayışın doğal bir sonucu olarak devletin toplum üzerinde sınırsız egemenliğe sahip olması gerekliliğidir. İngiltere'den başlayarak, kapitalizmin egemen toplumsal düzen haline geldiği Avrupa ülkelerinde devlet - az veya çok, açık yada örtük biçimde - Hobbes'un ortaya koyduğu bu siyasi ve felsefi temeller üzerinde şekillenmiştir. Hobbes'un temel önermesi olan devletin toplum üzerindeki egemenliği, kapitalist sistemin gelişimi ile beraber sürekli artmakta ve genişlemektedir. Hobbes'a göre eğitim, devletin egemenliğini sürdürmesinde yasalardan daha önemli bir araçtır ve bu araç egemen taraftan mutlaka kullanılmalıdır. Hobbes'un bu görüşü, kapitalizmin egemen olduğu ülkelerde eğitim politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

Kaynakça

- Apple, M. W. (2006). *Eğitim ve İktidar*. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Bejan, T. M. (2010). Teaching the Leviathan : Thomas Hobbes on Education, *Oxford Review of Education*, 36(5), s. 607-626.
- Conley, T. D., & Rubin, J. D. (2015). <https://www.sciencedirect.com/topics/medicine-and-dentistry/serial-monogamy>. 02 09, 2025 tarihinde <https://www.sciencedirect.com/topics/medicine-and-dentistry/serial-monogamy> adresinden alındı
- Fındık, F. (2015). Thomas Hobbes, John Locke Ve Jean-Jacques Rousseau'da Doğa Durumu Kavramlarının Karşılaştırılması. Afyonkarahisar.
- Hobbes, T. (1651; 2017). *Leviathan*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobbes, T. (1660; 2020). *Behemoth Ya da İngiltere İç Savaşının İyüzü*. (A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: VakıfBank Kültür Yayınları.
- Sahlins, M. (2021). *Batı'nın İnsan Doğası Yanılsaması*. İstanbul: BGST Yayınları.
- Skinner, Q. (2008). *Hobbes and Republican Liberty*. New York: Cambridge University Press.
- Zabunoğlu, Y. K. (1957). Thomas Hobbes, Hayatı, Eserleri Ve Hukuki Fikirler. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14(1), s. 219-240.

EĞİTİM YILININ İLK YARISININ HATIRLATTIKLARI: ÇÖZÜM HALKIN ELİNDE...

Mustafa Demir

2024-2025 öğretim yılı birçok sorun ve tartışmalarla başladı. Örneğin: Bir milyon üzerinde atama bekleyen öğretmenlerin durumu, Danıştay'a taşınan ancak henüz kararının verilmediği öğretmenlerin atanması için yapılan mülakatlar, 12 bin liraya çalıştırılan kadrosuz ücretli ve sözleşmeli öğretmenler, kalabalık sınıflar, "Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli" adı altında uygulamaya konulan yeni müfredatların üzerinde yapılan tartışmalar, aileleri zorlayan eğitim masrafları.

Bu sorunların yanında AKP'nin alışlagelen eğitimin gericileştirilmesi, çocuk emeğinin sömürsü uygulamalarıyla, eğitimde özeleşmenin getirdiği sorunlar ciddi tartışmalara neden oldu. Özellikle eğitimle ilgili kurum, kuruluş ve kişilerin bu uygulamalara karşı gösterdiği tepki ve direniş yaygınlık kazandı.

ÇEDES ve Ensar'ın <güzel ahlak örnekleri>

Eğitim yılının birinci yarısında en çok tepki çeken uygulama "Çevreme Duyarlıyım Değerlerime Sahip Çıkıyorum" (CEDES) projesidir. Milli Eğitim Bakanlığıyla, Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 13 Haziran 2023'te imzalanan ÇEDES projesi geçen yıl pilot okullarda yürütülürken, bu yıl tüm okullarda uygulanmaya kondu. Bu uygulama kapsamında eğitim formasyonu olmayan imamlar, vaizler, müezzinlerle cemaat ve tarikat vakıflarının temsilcileri neredeyse tüm okullarda "manevi danışman" adı altında derslere girmeye başladı. Yine bu proje gereği birçok öğrenci "uygulama ve değerleri tanıma" bahanesiyle okul ortamından uzak (cami, kuran kursu, diyanet binaları gibi) yerlerde zaman geçirme zorunda bırakıldılar.

Bu uygulamalar içinde en dikkat çekeniyse Ensar Vakfı'nın, ortaokul ve lise öğrencilerine yönelik "Sana Emanet" başlıklı bilgi yarışması düzenlemesidir. Bu yarışmanın amaçları arasında, "Siyer derslerine olan ilgiyi arttırmak" ile "seçmeli Kur'an'ı Kerim derslerini daha çok seçilir kılmak ve etkili hale getirmek" yer alıyor. Bu yarışmanın tanıtımı için hazırlanan ve "Peygamberin güzel ahlakından örnekler" veren "Sorularla 40 Derste Hadis" kitabı öğrencilere dağıtıldı. Bu "güzel ahlaktan örnekler" kitabını hazırlayan söz konusu vakfın Karaman'daki yurdunda, 9-13 yaş arasında 45 erkek öğrenciye

tecavüz edilmesi unutulacak gibi değildir. Ayrıca bu öğrencilerden 10'unun hastaneden aldığı tecavüz raporu da dava dosyasında yer aldı. Bu yaşananlarla ilgili olarak da AKP Muğla Milletvekili Nihat Öztürk, "Ensar Vakfı, başarılı işler yapmaktadır. Biz inadına Ensar Vakfı'na destek olmaya devam edeceğiz" dedi. Dönemin Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Sema Ramazanoğlu ise çocuk istismarıyla ilgili olarak, "Bir kere rastlanmış olması, hizmetleriyle ön plana çıkmış bir kurumumuzu karalamak için gerekçe olamaz" açıklamalarıysa henüz hafızalardaki tazelikliğini korumaktadır.

Laikliğin evrensel ilkelerini hiçe sayan Milli Eğitim

Bu örnek bile ÇEDES projesinin nasıl tehlikeler içerdiğinin bir ön bilgisidir. Buna rağmen AKP iktidarının ta baştan beri cemaat vakıflarıyla protokol yapma konusunda ısrarlı davranışının meşruluğunu savunan bakanı Yusuf Tekin, 2024 bütçe görüşmeleri sırasında TBMM'de yaptığı konuşmada cemaat ve tarikatların "sivil kurumlar" olduklarını söyleyerek "protokol yapmaya devam edileceğini" duyurdu. Ardından da MEB ile cemaat vakıfları arasında yeni protokoller imzalandı. Oysaki "2 Eylül 1925 tarihli kararname" ve "30 Kasım 1925 gün ve 677 sayılı kanun"la tarikat ve cemaatler yasaklanmıştır ve Anayasal güvence altında olan bu kanun şu anda da yürürlüktedir (Anayasa 174. Madde).

22 yıldır eğitimi gericileştirme ve özelleştirme politikası izleyen iktidarın Milli Eğitim Bakanı, AKP Batman İlçe Örgütü kongresinde (16 Kasım 2024) yaptığı konuşmada, laikliğin olmasa olmazlarını görmezden gelerek, "Ben laiklikten bütün vatandaşların hangi dine inanırlarsa inanırlar dini inanç ve ibadet hürriyetinin devlet garantisi altına alınmasını anlıyorum" diye bir açıklamada bulundu. Bakan bu açıklamasıyla, laikliğin, şu evrensel ilkelerini açıkça hiçe saydıklarını da göstermiş oldu:

- Dinin, kamu yönetiminin dışına çıkarılması,
- Devletin, tüm din ve mezheplere eşit uzaklıkta olması,
- Devletin, toplumda baskın olan inanç ya da mezhebe karşı farklı inanç, mezhep ve inanmayanları kuruyacak önlemler alması ve özgürlüklerin güvencesi olmasıdır.

Ayrıca AKP iktidarının şimdiye kadar izlediği politikalar ve gerçekleştirdiği uygulamalar bu söylediklerine bile aykırıdır. Örneğin:

- Anayasa'nın 24. Maddesinde yer alan, "Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır" hükmüne yönelik Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları mahkemelerinin verdiği olumsuz ve esnetici kararlara karşın bu maddeyi katı bir şekilde uygulaması,
- Neredeyse her okulda mescit açılması,
- Hanefi ya da Şafii mezhebi ekseninde kurulan tarikat ve cemaat vakıflarıyla eğitim-öğretimle ilgili sözleşmeler yapılması,
- Seçmeli derslerin seçilmesinde din ve Hanefi Mezhebi içerikli derslerin "zorunlu seçmeli" dersler durumuna getirilmesi,
- ÇEDES uygulaması...

Ülkü Ocakları ile protokol

Milli Eğitim Bakanlığının gericisi vakıflarla yapılan protokoller yetmiyormuş gibi bir de Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, 31 Aralık 2024'te Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı ile bir protokol imzaladı. Daha önce Ülkü Ocakları ile iller bazında yapılan bu tür protokoller artık tüm illeri kapsayacak şekle dönüştürüldü. Bu protokole göre Ülkü Ocakları, daha çok yetişkinlere yönelik olarak açılan ve halk eğitim kursları olarak bilinen yaygın eğitim kapsamında genel, mesleki ve teknik kurslar düzenleyebilecek.

Hayat Boyu Öğrenme Merkezleri yetişkinlere el sanatları, yabancı dil, kişisel gelişim, çocuk eğitimi uzmanlığı, din ve okuma-yazma eğitimi gibi ücretsiz kurslar düzenliyor. Bundan dolayı Ülkü Ocakları ile imzalanan protokol kapsamında gerçekleşecek kurs ve etkinliklerin daha çok yetişkinler için olduğu düşünülebilir. Ancak düzenlenen bu kurslara öğrenciler de katılabiliyor. Dolayısıyla örgün eğitim çağındaki çocuklar da Ülkü Ocakları'nın düzenleyeceği kurslara katılabilecekler.

Ülkü Ocakları'nın MHP'nin arka bahçesi ve fidanlığı olduğunu "Mısır'daki sağır sultan" bile bilmektedir. Devlet Bahçeli tarafından atanan

Ülkü Ocakları Başkanı Ahmet Yiğit Yıldırım, aynı zamanda MHP MYK üyesidir. Durum bu iken, kimse, Ülkü Ocakları'nın siyaset dışı "sivil toplum" örgütü olduğunu söyleyemez. Bundan dolayı bu protokol Anayasa'ya ve Milli Eğitim Temel Kanunu'na aykırıdır. Bu protokollerin yasalara aykırılığı yargı kararlarıyla da hükme bağlanmıştır. Örneğin: Diyarbakır'da Hazreti Süleyman, İzmir'de İnsan ve Antalya'da Ensar vakıflarıyla imzalanan protokoller mahkeme kararlarıyla iptal edilmiştir. Mahkeme kararlarının dayandığı gerekçelerden bazıları şunlardır:

- Diyarbakır Bölge İdare Mahkemesi, "eğitim öğretim faaliyetlerinin kamu denetiminde ve gözetiminde olması gerektiği ve devlet memurları eliyle yürütülmesinin" zorunluluğu yönünde karar vermiştir. Ayrıca bu kararda, "kamu kuruluşu niteliğinde olmayan kurum ve kuruluşlar vasıtası ile eğitim ve öğretim faaliyetinin yürütülemediği" hükmü de yer aldı.
- 2020 yılında Antalya İdare Mahkemesi, "Anayasa gereğince devletin görevi olan kamusal eğitimin devredilemeyeceği" hükmünü verdi. Antalya Valiliği bu kararı İstinafa Mahkemesine taşıdı. Ancak İstinaf Mahkemesi de kararı onayarak protokolün iptaline doğru buldu.

Özel okul öğretmenlerinin acımasızca sömürüldüğünün itirafı

Eğitimin özelleştirilmesi tüm hızıyla devam etmektedir. 2002 yılında her yüz çocuktan ikisi özel okula giderken; 2024 yılında bu oran yüzde 11,8'e çıkarak yaklaşık altı kat artmış oldu. Bu artış eğitimde piyasalaşmanın nerelere varabileceğinin bir göstergesidir.

Bakan Yusuf Tekin gazetecilere yaptığı 2024 yılını değerlendirme toplantısında: "Geçtiğimiz gün Özel Okul Birlikleri beni ziyaret ettiler. Onlardan ben öğretmen maaşlarının kamudaki öğretmen maaşlarıyla kıyaslamasını istemiştim. Yani şimdi (...) birçok özel okul, kamudaki maaşlara çok yakın ödeme yapıyor. Onların bize bu anlamda verdikleri sözü tuttuklarını gösteriyor" sözleri özel okul öğretmenlerinin acımasızca sömürüldüğünün açıkça itirafıdır.

MESEM'ler ve çocuk ölümleri

MESEM program, 25 Aralık 2021'de 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu'nda yapılan değişiklikle "meslek sahibi insan ihtiyacını karşılamaya" yönelik bir uygulama olarak düzenlendi. Diğer bir anlatımla çıraklık eğitimi biçimi değiştirilerek lise diploması veren bir projeye dönüştürüldü. Bu düzenlemeyle çocuk emeğinin daha fazla sömürülmesinin yolu açılmış oldu. Okul değil de işyeri tabanlı bir mesleki eğitim programı olan MESEM'e 14 yaş ve üzeri çocuklar kayıt yaptırarak çıraklık eğitimine başlıyorlar. Dört yıl süren eğitimleri boyunca MESEM'e kayıtlı her çocuk için meslek alanındaki bir işletme ile sözleşme yapılıyor. Çocuklar haftada dört gün bu işletmede mesleki eğitim alırlarken (daha doğrusu çalışırken), haftada bir gün okulda genel bilgi dersleri ile teorik eğitim görüyorlar. Dördüncü yılın sonunda öğrenciye ustalık belgesiyle birlikte meslek lisesi denginde bir de diploma veriliyor.

Öğrencilere bu eğitim süresince 9, 10 ve 11. sınıf asgari ücretin yüzde 30'u (2024'te yaklaşık 5 bin 100 TL), 12. sınıfta asgari ücretin yüzde 50'si kadar maaş veriliyor (2024'de 8 bin 500 TL). Bu ücretler MEB mevzuatı gereği kamu bütçesinden karşılanıyor.

MESEM'e kayıtlı çocuk sayısı 2024 yılı sayılarına göre 480 bin kadardır. 2023 ve 2024 yılında iş kazası geçiren öğrenci sayısıysa 400'den fazladır. "İş kazalarında" ölen çocuk sayısıysa 11'dir.

Mülakatlar ve 'kul hakkına göre sınav'

AKP'nin seçim beyannamesinde yer alan ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın seçim meydanlarında "öğretmen alımlarında mülakat kaldırılacaktır" sözünü defalarca söylemesine karşın, Milli Eğitim Bakanı Tekin, "Ben kimi öğretmen yapacağımı görmem gerekir" diyerek öğretmen alımlarında mülakatı devam ettirdi. Hatta mülakatla ilgili olarak gazetecilerle yaptığı 2024 yılının değerlendirme toplantısında, "Bin civarında adayın sıralamada yeri değişti. Şimdi ben kimsenin yerinin değişmeyeceğinin garantisini zaten vermiyorum ki. Mülakat performansınıza göre değişebilir. Biz kul hakkı, adalet, hukuk devleti ilkelerine göre sınav yaptık(!). Mülakatın neticesinde bazı

adaylarımızın (...) sıralaması değişmiş oldu” açıklamasını yaptı. Ayrıca, “sırası değişerek geriye düşen öğretmen adaylarının atamasının yapılamayacağını” da söyledi. Böylece, ta baştan beri sürdürülen haksızlıkları itiraf etmiş; “kişi haklarına” “vatandaş ve insan hakkı” olarak değil, “kul hakkı” olarak yaklaştıklarını da dile getirmiş oldu.

İktidarın genel politikası: Öğretmen atamak

Atanmayan öğretmen sorunu çözülmedi. Bir milyonu aşan atanmamış öğretmen varken, 2024’te 20 bin sözleşmeli öğretmen atamasının yapılacağı duyuruldu. Oysaki Bakanın açıkladığı öğretmen açığı sayısı 68 bindir. Eğitim-Sen’in tespitine göreyse 158 bindir.

Bu atama sürecinin mülakat sınavları 10 Ağustos 2024 tamamlanmış olmasına karşın, kazanan öğretmenler henüz göreve başlatılmamışlardır. Yani iktidar 2024 için ilan ettiği öğretmen atamalarını yapmamıştır. Ayrıca Bakan Tekin atanacak sözleşmeli öğretmen sayısı ile ilgili olarak, “Bize kaç kadro verilirse atamaları mevcut prosedüre göre yapacağız” açıklamasıyla da öğretmen atamalarının iktidarın genel politikasının bir parçası olduğunu da vurgulamış oldu.

Temmuz 2025’den itibaren öğretmen atamalarında yeni bir yol izleneceğini Bakan bizzat duyurdu. Bakanın açıklamasına göre, öğretmen adayları, KPSS sınav sıralaması esas alınarak “Akademik Giriş Sınavına” alınacak ve kazananlar Milli Eğitim Akademisi’nde 14 haftalık bir eğitim görecek. Bu eğitim için öğretmen adaylarından belirli bir para alınacaktır (2025 yılı için tespit edilen miktar 23 bin TL’dir). Bu eğitimden başarılı olanlar üç yıllığına sözleşmeli öğretmen olarak atanacak ve üç yıl sonra uygun görülenler kadroya alınacaklardır.

Cumhuriyet devrimlerini hedef alan müfredat

“Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” adı altında neredeyse tüm derslerin müfredatı değiştirildi. Yeni müfredatlarla Cumhuriyet devrimleri hedef alındı ve laik eğitim karşıtlığı daha da yükseltildi. Eğitimde bilimsellikten uzaklaşarak “değerler eğitimi” adı altında “inanç” eğitimi öne çıkarıldı. T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinden “laikliğin kavratılması” bölümü çıkartıldı.

Yeni müfredatların hazırlanması aşamasında öneri ve itirazlar dikkate alınmadığı gibi Bakan Tekin, müfredat çalışmalarının 10 yıldır devam ettiğini söyleyerek “milletin aklıyla” alay etti. Ayrıca ders kitaplarının önceden hazırlandığı iddiaları karşısında da sessiz kaldı.

Tüm bunların yanında Milli Eğitim Bakanı, “Suriye’deki eğitim altyapısının güçlendirilmesi adına öğretmen eğitimi, program geliştirme, ders kitabı yazma ve benzeri süreçlerde yardımcı olabileceğimizi söyledik” açıklamasıyla Suriye’ye eğitim sistemi ve müfredat ihraç edileceğini de duyurmuş oldu.

Ayrıca Bakan Tekin “Daha henüz lansmanını yapmadığımız yerli ve milli bir zekâ testi uygulaması var. BİLSEM’deki (Bilim ve Sanat Merkezleri) sınavlarını artık o uygulamayla yapacağız” açıklamasıyla da dünyada yeni bir “zekâ türünün” “icat edildiğini” açıklamış oldu: “Yerli ve milli zekâ”.

3 milyona yakın çocuk örgün eğitimin dışında

Öğrencilere ücretsiz yemek sözü 2024 yılında da yerine getirilmedi. Yeterli beslenemeyen, derslerde açlıktan bayılan öğrenciler gündemden düşmedi. Bazı belediyelerin ücretsiz yemek ve temiz su dağıtma girişimlerine de çoğu yerde engel olundu.

3 milyona yakın çocuk (2023-2024 MEB’in verilerine göre bu sayı 2 milyon 982 bindir) örgün eğitim ve okulların dışında kaldı. Bu sayılar:

- İlkokul çağında 223 bin,
- Ortaokul çağında 500 bin,
- Lise çağında 797 bin,
- Açık öğretime kayıtlı 1 milyon 75 bin,
- Mesleki Eğitim Merkezlerine (MESEM) kayıtlı 385 bin 956 çocuk şeklindedir.

• AKP, izlediği politikalar sonunda halkın büyük bir bölümünü yoksulluk ve açlık sınırında yaşamaya mahkûm ederken, eğitimi bilimsellik, laiklik ve kamusalıktan uzaklaştırarak çözümsüzlük aşamasına getirmiştir. Tüm bunların çözümlü ise halkın kendi elindedir ve iradesiyle gerçekleşecektir.